

ben Jókainé jeleskedett s a darab meghatóbb jeleneteiben a közönség zajos elismerésével találkozott.

Csütörtök, okt. 10., „A kunok.“ Eredeti opera 4 felv.

Budai népszínház.

F. h. 4-én két kis darab adatott egyszerre: a „Fehér Othello“ francia vígjáték, s „A lepecsételt polgármester“ német bohózat. Mindkettő meglehetősen untatta a közönséget; s azért nem örülünk rajta, hogy oly együgyű dolgok is színre kerülnek, minő „a lepecsételt polgármester.“ Hagyjuk az efféle azoknak, a kiknek számára iratott. Népszínműirodalmunk, hála Istennek, áll már oly fokon, hogy a sikerültebbek közt is válogathatunk. Okt. 5-én „Szapary Péter“ -ben leginkább kitűntek: Molnár a czimszerepben és Szépné „Ilkában“; mindkettőt, főleg ez utóbbit zajosan megtapsolták. Kitént még Bihari is „Hamza bég“ szerepében — roppant hangzárkása által. Okt. 6-án „A huszárok“ (előbb „Honvéd-huszárok“) című népszínművet adták. Ez alkalommal ismét arról győződünk meg, hogy a színházat kiesire találták szabni; sokan kénytelenek voltak visszatérni: „tarde venientibus — vissza.“ Az előadás igen jól ment, s a közönség sok gyönyörrel nézte a közelmultból visszaidézett honvédelet egyes sikerült momentumait. Okt. 7-én: „II. Rákóczy Ferenc fogsága.“ Molnár Rákóczyja egészben véve sikerült alak, de Dósa Knitteliusa jobb lehetne. Bercsényit Bihari ezuttal jobban adta, mint a minap, ugylátszik, maga is belátta, hogy Bercsényi nem közönséges kortes volt. Rákóczy inasai bohókodásukkal erősen megnevettették a közönséget. Okt. 8-án a „Vén bahancsos“-ban Partényi igen ügyesen adja a czimszerepet; Virág is meglehetősen Frizci. 9-én a „Kaland“ című 2 felv. és „Tiszaháti libácska“ 1 felv. vígjáték adtak. — Molnárnak eddig nincs oka a közönség részvétlensége ellen panaszkodni. Közelebről sok érdekes dolgot remélhetünk, mert mint az igazgató értesít, az új, pályázó népszínművek előadása, e hó 20-án fog megkezdeni.

Nyílt tér.*)

(Figyelmeztetés.) Miatán a mult évben kiadott „Tudományos nézetek gyűjteménye“ című könyvem, mely főleg a köznépv. nevelését, s a mezei gazdálkodás okszerűbb módját tárgyalja — tisztára elfogyott volna, mintegy 20 ivre megbővitve, s némely részeiben kijavítva előfizetés útján újra kiadni szándékozom; az előfizetéseket tehát hozzám alulírthoz méltóztatásának a t. előfizetők bérmentve mielőbb beküldeni, hogy azt mielőbb sajtó alá bocsájtathatván, mielőbb szétküldhessem. Minden 9 példány után a t. gyűjtőknek egy t. példánnyal szolgálunk; előfizetési ára egy példánynak 1 frt 20 kr. o. é.

Bátor vagyok különösen a községeknek egyházi s világi előjáróit, fűző lelkész urakat, jegyzőket, néptanítókat sat. bizalom-teljesen felkérni e közhatalmú tárgyazóm munkám elterjedését előfizetők gyűjtése által elősegélni. Munkám bővített tartalma következő:

- I. Bevezetés.
- II. Mikép kell a nép gyermekeit kellő szakértelemre, becsületességre és szorgalomra nevelni, hogy azok állandóbb, szilárdabb műveltségű, s a haza jó mezei polgáiraivá növekedhessenek?
- III. Észrevételek a cseldek érdemében.
- IV. Mik a nép elszegényedésének főbb okai?
- V. Hasznos tanácsok a köznéphez, az annyira *közömbös* tagosítás, és divattá vált testvéri osztokodás és birtokelaprózás ügyében.
- VI. Utmutatás, miképen lehet minden vízhozás nélkül s kevesebb munkaerővel az eddignél jobb és tartósabb vizű kutat ásni?
- VII. A példány-gazdaságoknak felállításáról, hasznosságáról, s azokhoz a legrovidebb utoni eljuthatás módjairól.
- VIII. A nem-tagosított birtokok rendezéséről és használhatóság módjairól.
- IX. Takarmánytermesztés körülményeiről.
- X. A trágyaszaporítás- és felhasználásról.
- XI. Hogyan lehet a nagy birtokban okszerű és hasznos gazdálkodást tartani aránytalan, és meg nem felelő igás és kézi erő mellett?
- XII. Mikép kell nagy és kis birtokban oly értelmes gazdálkodást vinni, hogy a gazdának több alkalom nyilhassék, bár mikor pénzselhetni?
- XIII. A váltógazdálkodásról körülményesen, többféle bel-s külföldi váltópéldákkal felvilágosítva.
- XIV. Minő munkát adhat a mezei gazda az év más szakaiiban a szükséges mennyiségű cseldeknek, és más munkaerőknek télen át, — hogy ekkor is kiérdemeljék béreiket és tartási költségeiket?
- XV. A gépekről és gőzelekről.
- XVI. Magyar gazdaságok ismertetése.
- XVII. A föld becsének állapotjáról hazánkban.
- XVIII. A földbérleti (árrenda) viszonyokról.
- XIX. A tagosítás által keletkezett közlegelői viszonyokról.
- XX. A zöldvetéseket emésztő férgek pusztításáról.
- XXI. A bivicz (a divatba jött ószi repcefaj) természetéről.
- XXII. Mi oka, hogy főképen kis gazdáink a tiszta ugartól megválni nem akarnak?

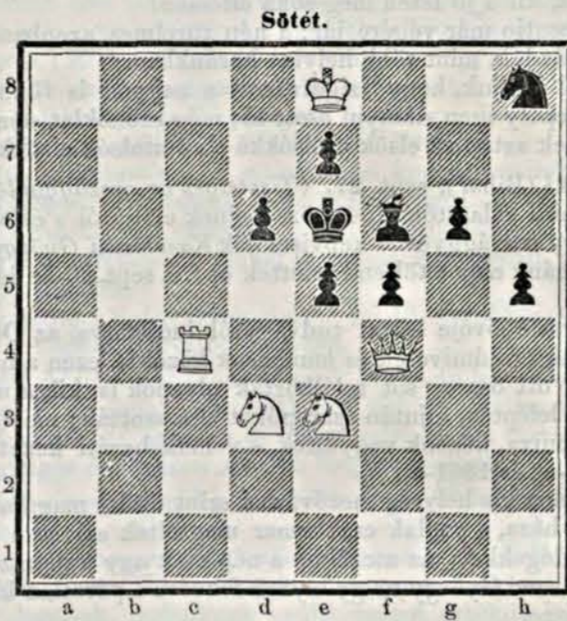
Pest okt. 4-én 1861.

Ivánszky János. (Lipót utca 45. sz.)

*) E rovatban közzétett cikkekért csupán a sajtóhatóság irányában vállal felelőséget a Szerk.

SAKKJÁTÉK.

94-ik sz. feladvány. — Weisz J. A. tanártól (Budán).

Világos indul, s 4-ik lépésre matot mond.

A 89-ik sz. feladvány megfejtése.

(Engel Imrétől Kolozsvárott.)

Világos.	Sötét.	Világos. A)	Sötét.
1) Ha5 - c6	d5 - d4 A)	1)	Fb8 - d6
2) Vh7 - e7 †	Ke6 - d5	2) Hc6 - d8 †	Ke6 - f6
3) Fc2 - e4 †	Kd5 - c4	3) Vh7 - f7 †	Kf6 - e5
4) Hc6 - a5 †		4) V - vagy H - †	

Helyesen fejtették meg. Veszprémben: Fülöp József. — Lessen: báró Meszény István. — Pesten: Cselkő György. — Poroszlón: Nyilas Alajos. — Parabutyban: Rothfeld József. — Nagyváradon: Romby Béla. — B. Újvároson: Kovács Lajos. — A 88 sz. feladványnak helyes megfejtését küldötte még be Nagy-Marjáról: B. E.

Szerkesztői mondanivaló.

5804. Azon számtalan reklamáziára, mely a lefolyt héten előfizetők részéről kiadó-hivatalunkhoz intézettek, végre valahára szerencsénk van jelentetni, hogy a Vasárnapi Ujság rendőrileg lefoglalt 39. száma annmíg k. helytartónács rendeleténél fogva szabadon bocsájtottat, s annak szétküldése azonnal megindítottat. A hosszú késedelem oka, nem tudjuk, hol rejlik. Annyi tény, hogy a lap (melynek sept. 29-én kellett volna megjelennie), már 27-én küldetett fel a helytartótanáchoz, s itt sorsa még október 2-án el is lön döntve; mindazáltal az illető határozat csak okt. 10-én érkezett le a pesti cs. k. rendőrséghez. Az ügyek felhalmozódása mentheti az expedíció késedelmisségét, azonban ez, időszaki lapnál, kétszeresen érezhető hátrány. Olvasóink az illető szám napi érdekű közleményeinek most már nem sok hasznát fogják venni; de legalább az önálló cikkek, különösen a folytatások, melyek szükséges kiegészítésként szolgálnak, nem veszítették el érdeküket. Vigasztalódjunk, a hogy lehet, s más szerencsétlen kollegákra pillantva, mondjuk el: jobb későn, mint soha!

HETI NAPTÁR.

Hó-és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör.-orosz naptár	Nap-kelet nyug.		Izraelit. naptár	Hold. kelet nyug.	
			o. p.	o. p.		o. p.	o. p.
Oktober					March.		
13 Vasár.	F 21 Kálmán	F 20 Ödö	1 Okt. A 16	6 17 5 18 9		2 55 0 33	
14 Hétfő	Kalliszt p.	Fortuna	2 Cyprian	6 18 5 15 10 Áron		3 16 1 43	
15 Kedd	Teréz szüz	Teréz	3 Areop. D.	6 19 5 13 11		3 36 2 50	
16 Szer.	Gál ap. Flor.	Gál	4 Hieroth.	6 21 5 12 12		3 52 3 55	
17 Csüt.	Hedvig özv.	Heron	5 Karithina	6 22 5 10 13		4 14 5 1	
18 Pént.	Lukács ev.	Lukács	6 Tamás	6 24 5 9 14 Ámián		4 35 6 6	
19 Szom.	Alkant. Pét.	Mártha	7 Vinceze	6 25 5 6 15 7. Sa		4 57 7 2	

Hodlnegyed: ☉ Holdtölte 18-án 7 óra 54 perczkor este.

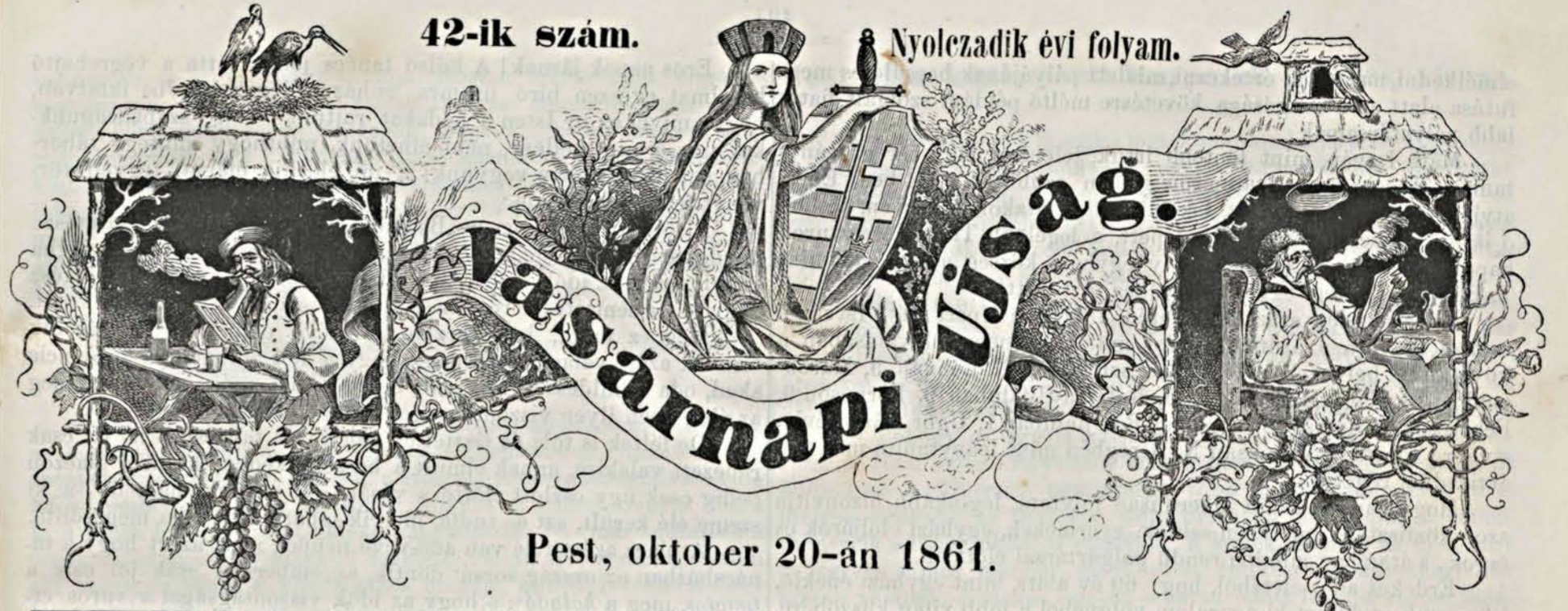
TARTALOM.

Peitler Antal, váci püspök (arckép). — Zsombár. Zajzoni. — A debreczeni kastély (folytatás). Jókai Mór. — Pestről a középponti Kárpátok felé és vissza (folytatás, képpel). — A fényezés. II. — Az óriáskigyó. — Bongészlet az élet és tudomány mezéjén. — Tárház: Bortermelés Erdélyben. — Irodalom és művészet. — Egyház és iskola. — Ipar, gazdaság, kereskedés. — Közintézetek, egyletek. — Balesetek, elemi csapások. — Mi újság? — Levelezés. — Adomák. — Nemzeti színházi napló. — Budai népszínház. — Nyílt tér. — Sakkjáték. — Szerkesztői mondanivaló. — Heti naptár.

Felelős szerkesztő Pákh Albert (lak.: magyar-utca 1. sz.)

42-ik szám.

Nyolczadik évi folyam.

A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében 1 1/2 iven jelenik meg. Előfizetési díj Buda-Pesten hazhoz küldve vagy postai uton külön a Vasárnapi Ujságra félévre 3 ft., a Politikai Ujdonságokkal együtt 5 ft. újpénzben. — Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (Pest, egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó. (Szerkesztőségi szállás: magyar-utca 1. szám.)

Máté István, néptanító.

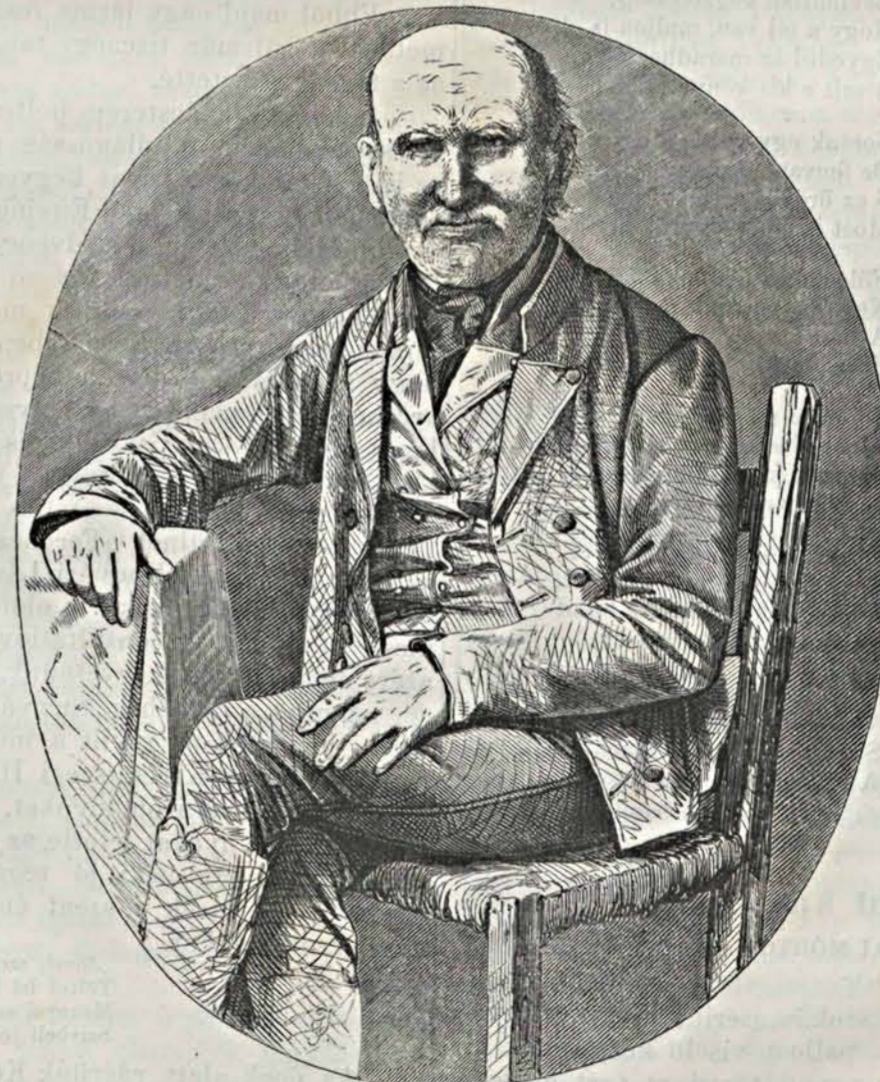
Lapunk mai számának ezen első oldalát, melyen rendszeresen érdeműs és nevezetes honfitársaink emlékének szoktuk meghozni az elismerés adóját, ma oly igénytelen férfiú bemutatására használjuk fel, ki nem a nyilvános közélet zajos piacán lett nevezetessé, de ki a maga szerény körében épen oly tiszteletreméltóvá tette magát, mint a ki bármely ragyogó közpályán vitta ki polgártársainak becsülését. Egy becsülettel megöszült néptanító mutunk be neked ismét, szíves olvasó, — a mint ezt már más ízben is tettük. Illő, hogy teljes méltánnyal viseltessünk e kevés rózsával dicsekvő, tövises pályá hivei iránt; illő, hogy midőn a földi szerencsét úgy is oly szűk marokkal mérte ki számukra a sors, az e részbeli jobb idők bekövetkezteig legalább teljes erkölcsi elismeréssel legyünk azok iránt, kik egy egész hosszú emberi életen keresztül a nép szellemi okulásának voltak közvetlen indítói, vezérei, s az alacsony kunyhók lakóinak leghívőbb barátai, legelső jötevői. Mert nem lesz mindaddig kellő fogantatja a mi munkálódásunknak e szép és nagy hazában, míg a műveltség és felvilágosodás szeretete véruinkké nem vált; — de ezzel ismét karöltve jár az, hogy a kik az emberben lakozó isteni szikra, a lélek világának meggyújtásán munkálódnak, azokat, ha arra érdemestik magukat, illő tiszteletben tartasuk, sőt anyagi, szellemi jobblétükről is mindinkább gondoskodjunk.

Azon élte alkonyán álló agg férfiú, kinek fejére tesszük ma a nyilvános elismerés koszoruját, Máté István, jelenleg nagy-beregi leánytanító. Még Mária Terézia uralkodása alatt 1764-ben születvén, most 97 éves, melyből 61 évet töltött a falusi iskolák padjai között. Hatvan évnél tovább működik e férfiú a polgári foglalkozások

egyik legfontosb körében, melyről, tudjuk, mennyi küzdelem, fáradozással és gyakran nélkülözéssel jár. Igen, hatvan évnél többet töltött a falusi iskolák falai között, s mégis a helyett, hogy most jogos követeléssel, vagy nem alaptalan zugolódással elkívánkozott volna a pihenésnek, ha nem is ruganyos pamlagára, legalább csendes egyszerű karszékebe; — jelenleg is fáradhatlan szorgalommal s vérévé vált türelemmel tanítgatja azon apró leányok seregét, kik közül sokaknak nemcsak tanította, de ki is énekelte már nagyapját, nagyanyját.

S a ki maga előtt látja a fáradni nem tudó 97 éves embert, ki több mint hatvan évet töltött ebből a — mai világhoz mérve — Matuzsálemi-korból a népis-kolák poros légkörében, annak valóban komoly gondolatok támadhatnak képzeletében az ember természet szívósságáról, az erős jellemek kitartásáról, következetességéről, — népis-koláink, néptanítóink állapotáról, — a népnevelés nagy horderejéről, a nemzet és állam roppant felelősségéről ezen szent ügy elhanyagolása esetében, és ezen elhanyagolásnak harmad és negyedikzigen kiható siralmas következményeiről, — de kiváltképen azon egyénileg kötelező szent tartozásról, melyet minden becsületes embernek éreznie kell, midőn elerőtlenedett, talán inséggel küzdő volt tanítóját látja, avagy csak eszébe is jut az, a ki annyit fáradott az ő tudatlanságának, hibáinak, rossz szokásainak irtogatásában, elméjének felvilágosításában s szívének nemesítésében.

Mindezek fejtegetésébe itt ez alkalommal nem bocsátkozhatván, álljanak itt azon tiszteletreméltó öreg tanító életének rövid adatai, melyek nemcsak hiszszük, hogy bizonyos mértékig is bőségesen volt alkalom a hős-szu élte folytán a fentebbről

Máté István, néptanító.

elmékedni, másokkal értekezni, mialatt pályájának becsületes megfutasa alatt az ő buzgósa követésre méltó például szolgált fiatalabb pályatársainak.

Máté István, mint fentebb irtuk, jelenleg nagy-beregi leánytanító, Tiszabecsen, Szatmármegyében született 1764-ben. Édes-atyja ugyanott tanító volt. Iskoláit Sárospatakon végeztén, később ő is atyja szerény pályájára lépett, s legelőbb Tisza-Keresztúron kapott tanítói alkalmazást, mely egyházi község akkor, valamint T. Becs is, a beregi egyházmegyéhez tartozott.

Épen a jelen század kezdetén, 1800-ban lépett Máté István a tanítói pályára, s azóta folyvást működött nemes hivatásában a következő helyeken: Tisza-Keresztúron 3, N.-Lónya 9, Márok-páiban 8, Nagy-Muzsalyban 5, Rafajna-Ujfaluban 9, Fornoson 9, Fehérsén 1, Bótrágyon 3, ismét R.-Ujfaluban 1, Ugor yán 3 évig, s végre mostani állomásán N.-Beregben mint leánytanító már egy évtizednél régebben.

Hogy munkásságát sikerdúsan folytató, leginkább bizonyítja azon köztisztelet, melyben szülők, gyermekek, egyházi előjárók és tagok, s általában minden rendű polgártársai előtt áll.

Érdekes adat életéből, hogy 60 év alatt, mint egyházi éneklő, hány embert kísért ki e siralom völgyéből a jobb világ küszöbére. Az általa eltemetettek száma 990-re megy — egy egész ezred halott! Temetési jegyzőkönyvét a mult évig pontosan vezette; azóta az éneklési szolgálat alól fölmentetett. Tanítványait ma is, mint mindig, igazi atyai szeretettel tanítgatja.

Rövid ismertetésünket azon reménységgel zárjuk be, hogy azon egyházak, hol ő munkált, mindenkor meg fognak emlékezni az ő hű tanítójáról, s ha majd a dicsőn futott tanítói pályáról a tehetetlenség magányába vonul, élete alkonyán nem fogják elhagyni, sőt napjainak biztosításáról tehetségök szerint gondoskodni fognak. Így kívánja ezt a becsület s igazság.

A történet olvasasakor.

Forgatom a történetet,
Minden lapja vértől pirul.
Olvasok a magyar nemzet
Világrázó harczeit.

Mintha látnám a kardokat,
Rólok a vér idecsépgy.
Azért olyan piros e könyv.
Mert minden csepp itt gyüle meg.

Óh, drága könyv! Alig merem
Érinteni lapjaidat!
Szentségtartó, mit kinyitni
Csak imádság között szabad!

Ész, akarat, jellem, erő,
S mit csak adott az ég kegye,
Hogy e nemzet nagy lehessen:
E kis könyvben egyesüle.

Itt lakik a magas eszme,
A föld napja itten ragyog,
Fényüket az éjszakában
Innen kapják a csillagok.

Ezeréves szent biblia,
Isten beszélt lapjaidon!
Az örökkévalóságot
Akaratlan itt kutatom.

Ó az első legelője,
Ostort ragadt ugy harczo,
És az első egy végétől
A másikig ér ostora.

A többiek kardjaikkal
Védették a drága hazát,
Mintha kardjuk villámlának
Vész idején mostan is át.

Levihatlan végzettség,
Hogy a mi van, muljon is el,
Egyedül az maradhat meg,
A mit e kis könyv fölül.

Sorsuk egy volt. Meghaltanak.
De fennvannak nagy tetteik,
S ez örökös cselekvésben,
Most is élnek egyről egyig.

Főlelem homlokomat,
Nem hagyattunk magunkra, nem!
A harc, melyet szellemök vi,
Századokat tart éberben.

Jöjjen, a mi jöni akar,
Mienk leszen a diadal;
Ki az, a ki megküzdheszen
Egy évezred millióival?

Óh hazám, a szabadságot
Sokszor ontád már véreket,
Fog-e csak egy tiszta lapot
Felmutatni történeted?

Minő lesz a közel jövő?
Vizsgálom a fehér lapot...
S im vörös fényt vetnek reá
A föllebbent véres lapok!

Dalmady Gyűző.

A debreczeni kastély.

Regény. — JÓKAI MÓRTÓL.

(Folytatás.)

Egy poros, betivásáros napon szokás szerint ki volt tűzve a debreczeni városház kapuja fölé a pallost viselő kéz, annak hirdetőjéül, hogy a nemes tanács e napon törvényt tart elevenek és halottak fölött.

Erős napok járnak! A külső tanács jónak látta a végrehajtott hatalmat egészen bíró uramra ruházni, jegyzőkönybe iktatván, hogy „mivel az ur Isten a hadakat rajtunk hozta, szabadságunkkal úgy, a mint kellene, nem élhetünk, minthogy mintegy táborban, sőt ugyanabban vagyunk; a mi előadja magát, tegyen törvényt felőle bíró uram.“

Első bíró uram, nemes Bachio János, ezen megtiszteltetésre mindgyárt megbetegedett, s mint a kenő asszony jövődelé, aligha szándékozik az idők jobbra fordultáig elhagyni a házat, az egész nagy teher nemzetes Keresztúzi Illés, második bíró uram maradt.

Még ez fiatal, harminczon alul lévő ember volt; második bírónak azért választott meg, hogy a hol zürzavaros provincia akad, oda ő küldessék; sok volt benne a tűz, még nem törte meg az élet, épen ilyen viszontagságos időkbe való ember volt.

De félték is tőle és tisztelték nagyon; a tanácsban is, ha csak ránézett valakire, annak elmúlt a beszélő kedve; künn a piacon pedig csak úgy oszlott előtte a vásár, s a szegény haladó, a ki szeme elé került, azt se tudta, melyik lábára álljon, ha megszólítja.

A piac azért tele van adó-vevő néppel, mert azért hogy a tanácsházban az ország sorsát döntik, az embernek csak jól esik a fonatos, meg a haladó; s hogy az idők viszontagságai a város étvágyát le nem hangolták, arról tanuskodik az a hosszú sor szalonnás sátor, a melyben délig egy fia kolbász nem fog maradni.

Egy pár kofa szokás szerint összenyelvel, tanodai diákok interválnak, egy kis csetepaté, egy pár bevett orr támad; mind ezt kedélyesen nézik a kapuból a darabontok, gondolván, hogy nincs olyan veszedekes, a mely magától el ne mulnék.

A tisztelt publikumot az érdeklő legerősebben az egész tanács-házi ülésekből, hogy lesz-e akasztás?

A porkoláb meghitt ismerőseinek kitalálta vakkantani, hogy „Lengyel“ ért küldtek. Az a Lengyel a bakó. Vajjon égetni, seprüzni, vagy karóba huzni visznek e valakit?

Még bizalmasabb emberei előtt azt is kimondta a porkoláb; hogy Igyártó Mihály urat a Csapó utcából vasraverve zárták el a „kettős ajtaju“ tömlőzbe.

Igyártó uram pedig tekintélyes polgár, a külső tanács elnöke; s a városi fegyveres felkelőknek hivatalával együttjárólag vezetője, ki csak nem rég jött haza Székelyhida alól. Vajjon mit vétett szegény: Másodbíró uram egyenes parancsára záratott be.

Ebből majd nagy láрма lesz! A tanácssteremben a zöld asztal mellett ott ül már tizenegy tanácsos, a tizenkettedik helye üres; az a fogságra vetetté.

A hosszú tanácssterem boltozatáról égő lámpa függ le, inkább ősi szokásból, mint világosság terjesztésér, mert hiszen délelőtt az idő. A falakon a város kegyes patronusainak arcképei vannak sorba felaggatva; legelőb Enyingi Török Bálint, mellette János fia, azután Mélius Péter, a kedvencz lelképásztor, kinek sirhalmán a legnagyobb kö emeltetett, a mi Debreczenben megkapható: a dalia Báthory Gábor, a kinek még festett képe is oly szép, hogy mikor személyt kell törvényben esketni, mindig szolóngatni kell, hogy ne bámuljon arra a képre; azután a dicső Bethlen Gábor arcképe, kire nem lehet kö nyes szem nélkül tekinteni. A legujabb kép pedig Rákóczy Györgyöt és nejét Lorántfy Susánnát ábrázolja, kik mindketten nagy jóltevői a városnak és szent ekkleziának.

Nem kevésbbé érdekeljes személyek azok, a kik eleven alakban az asztalnál ülnek: Ferenczy János, Guthi József, Fodor János, Komári Péter, Hadházi László, és a többi, a kiknek a nevei nem fognak olyan gyakorta előfordulni, de a kik azért mind érdemes, vótummal és consultatioval bíró tanácsosok, tehát a kiket azért nem szükség megvetnünk.

A mint a városház tornyában az óra a kilenczet elütötte, abban a perczben megnyitá a mellékerem tölgyfa ajtaja s belépett rajta nemzetes Keresztúzi Illés uram; saját maga hozva hóna alatt a szükséges irományokat, s a mint az elmőki székhez ért; s a mint az irományokat letette az asztalra, mindnyájan felkelének, de nem azért, hogy neki jó reggelt kívánjanak, hanem hogy vele együtt rázendítsék a szent éneket, mely nélkül tanácsulást meg nem kezdtek akkor.

„Jövel, szent Lélek úr Isten!
Töltsd bé lelkeinket épen
Mennyei szent ajándékkal,
Szívbeli jó tudományyal.“

Az ének alatt ráérünk Keresztúzi arcát és termetét megítélni. Szokottnál magasabb, erőteljes férfi, kinek mutatouja alatt

Pestről a középponti Kárpátok felé és vissza.

(Folytatás.)

Legnevezetesebbnek látszik a lőcs-i templomban a szépfaragványú főoltár faalkotmánya, melynek párját messzeföldön találhatni, melynek góthidomu, karcsu és átlásdó toronykái, a sz. szobrok csoportozatait, a főszobor két szárnyoldalain levő antik festményeit — mely szárnyak szekrény ajtaiként bezárhatók, továbbá a főoltár góth szentségmutató alakját utánzó kisebb oltárait, — melyeknek egyike Mátyás oltárának nevezetik — végre az oszlopok közti ivfalakon világosan látható 12 apostol, s a falakon levő — bár félig elmázolt — régi festmények s föliratokat, melyek ugyanannyi krónikai jegyzetek, következőleg fölötte becsesek és végre a 32 változatu, 1632-ben Komitz Kristóf által épített nagy orgonát csak érintem, nehogy az úgy is hosszúra nyult tudósítás unalmat szerezzen. Nem kevésbbé figyelmet érdemelnek több nemzetségnek, de különösen a Thurzó nemzetség több vörös márványsirköve, melyek nemcsak az illetoket domborműben ábrázolják: hanem cimereik s föliratokkal is ellátvák. E kövek jelenleg az új torony bevégzett s más ujonnan megkezdett építkezések következtében kivéve valának. Érdekes szintén a karzar előtt levő, a városi tanácsosok számára készült 19 faszék, melyek 1494. évszámmal jelölve, s melyek hátul francia szövegű bibliai képekkel ékesítvék. E templom tornyán volt tudtommal hazánkban az első toronyóra.

Ime mennyi régészeti kincs — és mily becses műemlékek hazánk ezen északi városában! Ipolyi s más régészeti notabilitásaink szellemét szerettem volna ide varázsolni, kik e műveket ex asse és érdemleg méltányolva és jeles készütségükkel fogva az utókor-nak méltóbb rajzát adhatták volna. De sokszor a figyelmeztetés történeti emlékeinkre is érdeket gerjesztő, míg az ezek iránti hideg szív nemcsak mindent, mi régi — lenéz: hanem minden új és nagyszerűnek pártfogolására is élgszer érzéketlennek, hogy ne mondjam lelketlenül bizonyul bel!

— Nemzetes másod bíró uram; előttünk itt egy üres szék vagon.
— Én is úgy látom; felel rá lakonice a bíró.
— Miért vagon e szék üresen?
— Miért nem tetszett rá ülni?
E humorisztikus válasz annyira kivette a kerékvágásból Guthi József urat, hogy e mondásra — re infecta — leült a helyére.

Azonban helyette felpattant az üres szék mellett ülő tanácsos nemes Fekete István uram, s öklével maga elé ütven kisse borizú hangon egyenesen a dolog velejére indult, mondván:

— Miért nem ül közöttünk Igyártó Mihály uram? Miért fogatta el kegyelmed? Miért záratta a kettős ajtaju tömlőzbe?

A bíró igen csendes, nyugodt hangon válaszolt:
— Nemes tanács. Igenis, én zártam be Igyártó urat; hanem ez olyan ügy, a mivel nem szabad kezdenünk a tanácskozást. Először azért nem, mert extra seriem esik; másodsor azért nem, mert ha mi e kérdés felett egymás közt összejördülünk, akkor hogy ítéleshünk majd higgadt lélekkel a közönséget érdeklő ügyekben. Első a közönség, aztán a tanács. A legutolsó koldus dolgát is előbb kell elintéznünk, míg a tanácsbeliek ügyeire kerülne a sor. Tessék odáig türelemmel lenni.

E szavakra az egész tanács szépen elcsendesült. Bíró uramnak ime igaza van. Az elfogott tanácsos ügye marad az ülés végére. Bíró uram, az elcsendesülés után, kibontá magával hozott aktáit; az irásban foglalt tudósításokat felolvasta a tanács előtt.

Primo. A felséges fejedelemtől megérkeztek egy némely czéhek okos levelei; azok jegyzőkönyvbe tételnek.

Secundo. Erdélyi országgyűlésre két követet küld a város, azok már elutaztak, járjanak szerencsével.

Tertio. Németszági akademiákra kiküldött hittanuló ifjak után pénzt kell küldeni. Istennek tetsző dolog. Küldessék a pénz aranyakban, tallérokban és pulturákban.

Quarto. A budai nagyvezér két kocsislegényt kér, a kik az ő ostoba kocsisait magyarosan hajtani tanítsák. Küldessék neki. Tanuljanak valamit a magyartól.

Quinto. A mátai elhagyott pusztá, melyet Mustafa bég, mostan Teffter Tihaja magáénak tartott, a török bíró, szólnoki kadi által, Keresztúzi uram sürgetéseire hatvan tanu vallatása után Debreczen városának visszáiteltetett. Szép a töröktől, hogy ilyen kétséges pörben a magyarnak adott igazat, nem a hite és nemzetebeliének. De bíró uram is dicséretet érdemel, a miért ezt kieszközölte.

Mind a kadi, mind a nagyvezér ítéletei e pörben a város levéltárába tételnek s a másodbíró iránti elismerés jegyzőkönyvbe tételük ugyanazon Fekete István uram által, a ki az utolsó ügyben legkeserűbben fog majd ellene harczolni.

(Folyt. következik.)

Legnevezetesebbnek látszik a lőcs-i templomban a szépfaragványú főoltár faalkotmánya, melynek párját messzeföldön találhatni, melynek góthidomu, karcsu és átlásdó toronykái, a sz. szobrok csoportozatait, a főszobor két szárnyoldalain levő antik festményeit — mely szárnyak szekrény ajtaiként bezárhatók, továbbá a főoltár góth szentségmutató alakját utánzó kisebb oltárait, — melyeknek egyike Mátyás oltárának nevezetik — végre az oszlopok közti ivfalakon világosan látható 12 apostol, s a falakon levő — bár félig elmázolt — régi festmények s föliratokat, melyek ugyanannyi krónikai jegyzetek, következőleg fölötte becsesek és végre a 32 változatu, 1632-ben Komitz Kristóf által épített nagy orgonát csak érintem, nehogy az úgy is hosszúra nyult tudósítás unalmat szerezzen. Nem kevésbbé figyelmet érdemelnek több nemzetségnek, de különösen a Thurzó nemzetség több vörös márványsirköve, melyek nemcsak az illetoket domborműben ábrázolják: hanem cimereik s föliratokkal is ellátvák. E kövek jelenleg az új torony bevégzett s más ujonnan megkezdett építkezések következtében kivéve valának. Érdekes szintén a karzar előtt levő, a városi tanácsosok számára készült 19 faszék, melyek 1494. évszámmal jelölve, s melyek hátul francia szövegű bibliai képekkel ékesítvék. E templom tornyán volt tudtommal hazánkban az első toronyóra.

Ime mennyi régészeti kincs — és mily becses műemlékek hazánk ezen északi városában! Ipolyi s más régészeti notabilitásaink szellemét szerettem volna ide varázsolni, kik e műveket ex asse és érdemleg méltányolva és jeles készütségükkel fogva az utókor-nak méltóbb rajzát adhatták volna. De sokszor a figyelmeztetés történeti emlékeinkre is érdeket gerjesztő, míg az ezek iránti hideg szív nemcsak mindent, mi régi — lenéz: hanem minden új és nagyszerűnek pártfogolására is élgszer érzéketlennek, hogy ne mondjam lelketlenül bizonyul bel!

Lőcsének van még egy régi góth egyháza a régi convictus mellett; mely azonban romlodozott állapota miatt használaton kívül van, s melynek mielőbbi kijavítása óhajtatandó. Emлитendő szép stýlben épült „Deo“ föliratu protestans temploma is, valamint kath. nyolczosztályu gymnasiuma, mely létét Pázmány Péter adományozásának, régi épületét Szelepcsényi Györgynek, a jelenlegit néhai Bathány érseknek s a tanulmányi alapnak köszöni. Épült ez 1786-ban, mely intézetben mint tanárok e szá-zadban azelőtt jézuiták, 1851/2-ig a lelkes premontrei szerzetbeliek működtek, midőn es. k. államgymnasiummá alakítottatott át Megtekintését akadályozták a közműves munkálatok, az igazgató távolléte, s időzésünk rövidsége. Tudósítványaiból azonban látjuk — hogy ifjusága mintegy harmadfélszázra megy, tanszerei szálszámuk, s hogy a szepesi püspök mintegy 50 ifjat rézint szállás-és élelmezéssel, részint pénzsegélylyel lát el, valószínűleg a megszüntetett convictus alapítványaiból, melynek épülete 1817. óta a város birtokában van.

Emlitendő még a városhoz közel eső *Mariohegy* csinos kápol-nájával, mely 1322 óta mint bucsus hely évenként mintegy 10—20.000 ember által látogatatik, főleg a jul. 2-ra eső Boldog-asszonylátogásaának nyolczada alatt. A buzgó zarándokot a val-lás buzgalmán kívül a szép táj és kilátás s a honismeret vágya vonzza távol földről ide. Ez bucsuhelyeink között tehát egyike a leglátogatottabbaknak. — Lőcsé jobbra német ajku lakossága közöl 3721 a kath. és 1553 az ágost. vallás hívei. — A város ennyi részleteinek ismeretével meggazdagulva, elégiltlen térünk még az nap vissza oda, honnét kiindultunk. S így e nap kedves emléke még sokáig élend keblünkben!

XIV. Bodafalva (Liptó), sept. 10-én 1860. September 10-ke vala, midőn egy deres reggelen Szepes regényes völgyeinek, és óriás hegyeinek „Isten veledet“ rebegénk, miután tizenhat napig szivtük edző levegőjét, és ittuk tiszta izü s aránylag lágy italu vizet, és élveztük a vendégszeretet ritkábnál ritkább örömeit. Lehetséges-e tehát máskép távozni innét, mint a kegyelet édes emlékével? — mert hisz test- és lélekben megújulva, ipar és mű- emlékein épülve, alkalmunk vala egyszersmind tapasztalni azt, hogy honunk e legészakibb határán is honfiaink — bár édes magy-ar nyelvünk csak műveltebb körökben hallható — szivre, lélekre, sőt szokásokra nézve is ép oly magyarok, mint hazánk bármely megyéjében, mit nemcsak vendégszeretettel, s ruházattal, hanem

a közhaza iránti érdekeltségük által is bebizonyítani azáltal iparkodnak, hogy mindenkinek szive az ország és fővárosa fölvirágzásra ér. Maga a népviselet is nagyjából inkább magyar szabásúnak mondható.

Föltűnő azonban, hogy bár sok helységnek magyar neve is van, magyar község még is az egész vármegyében nincs. A német kiejtés is sajátos hangzatu.

Éghajlata nagy hegyeinél fogva zordon, tele hosszú, nyara pár hetes, s nem ritkaság, hogy a félig megért vetéseket hó borítja és fagy semmisíti meg. Ily baj azonban ez évben, — bár minden két héttel elkésett — mint az egész országban is — a lakosok legnagyobb öröme, elmaradt.

Még folyvást andalgunk a tisztasági hegyek ormain, s mielőtt a megye határait átléptük, utunkat Liptó-nak vevők, hazánk szép virányait más irányban is látni és ismerni akarván. Visszatérésünk jelszava tehát Liptó, Zólyom és Hont vala.

Még Szepesben Teplizát érők, hol Spillenbergek löcsei orvos az első papírmalmot állítá hazánkban 1613-ban, mely most halmalmás szerint, romlásnak indul, pedig mézrétegből fakadó és folyó

pataka soha be nem fagy, a mi ily malomra megbecsülhetlen előny. Hihető egyébiránt, hogy a püspöki uradalom intézkedendik, s megmentendik ez iparnem incunabuláját az enyészettől. Végre Lucivna tót falut elhagyván, Liptóba lépünk, hol a Tátra hegyek egyik fejedelmi orma — a Kriván — emeli büszke fejét 7538 lábnyi magasba, melyről koszosur költőnk följegyzé, hogy :

„Itt állt egy távol népnek szabadelmü királya, s a föld szépségén lelke gyönyörbe merült.“

E király Fridrik Ágost százsz király vala, ki 1840. aug. 4-kén ez ormot megmászta, minek emléket egy vaslobor hirdeti, melyen Vörösmartyknak imént említett szavai így kiegészítve állanak :

„Vajha ne csak földjét tudják bámulni hazánknak, Nemzete legyen erős, tettei híre dicső.“

É becses intésre mi csak „Ament“ rebegünk husz év múlva is. Az idylli Liptóban vagyunk tehát, ott, hová Tátra hegyeinek dereka terjed, miért az országuton kívül alig találunk itt térséget, mely szintén lejtős. Hegyei, völgyei igaz, nem oly nagyszerűek, mint a Szepességen, de nem kevésbé költőiekké teszik sűrű erdősegei, szántóföldjei, és itt ott elterülő rétségei.

Csorba az első falu ezen póstauton, hol néhány uri lakon kívül említésre méltó misem kínálkodik, hacsak a sörfőzést nem érintjük, mely itt aligha iparczikk. Ezután a Fehér-Vág mellett fekvő Váscsészen és Hibben át az iparpéldányul szolgáló Hradeket pillantjuk meg. Völgye Liptóban legtágasbnak mondatik. Hosszában az iparépületek és kamarai tisztai lakok egész sorát látjuk. Először is a már e század elején fegyvergyártásról *) híres, és 1813-ban kormányilag megszüntetett, de most is jeles

*) Minden évben 24,000 db. került ki.

vasöntődével találkozunk. Fűrészmalomok, vízvezetések, zsilipek, és a fenyőszálak roppant mennyisége azonnal gyaníttatja, mily sok kéz működik rengeteg erdőben *) vágott fák értékesítésén. A Vág t. i. (fekete és fehér patakjai itt egyesülvén) folyóvá növi ki magát, mely itt tutajok hordására képes lesz. Ezek tehát itt készülnek; 13 fenyőszál köttetvén közönségesen egybe, a melyeken sok ezer deszkát, még több ezer zsindelet szállítanak honuk déli részeibe. Félóránnyira fekszik Liptóújvár, mely Hradek mezőváros magyar neve is. Omladékai az erdő koszoruzta hegyeket és tájt festőivé teszik.

Különös a Fekete- és Fehér-Vág elnevezés, melynek elseje a Királyhegy, a másik a Kriván kristálytisza szülöttje. Nevét aligha nem úgy nyerte, mint Marmarosban a fekete és fehér Tisza, t. i. a nyitabb és szűkebb vagy árnyékos völgytől, melytől a víz színe is világosabb vagy sötétebb lesz.

Innét csakhamar Liptómege sikságon elterülő székhelyére érünk. Liptó-Sat-Miklós piaca négyszögű, és zsidóktól hemzsegő. Több csinos épülete közül kiemelkedik az 1469-ben épült góthmodoru kath. templom, a megyeház, és a zsidó zsinagóga.

Mintegy félóránnyira az országutól eltérve fekszik a több uri lakról, de különösen a szép emlékekkel díszeskedő temetőjéről nevezetes Polugya és Bodafalva, hová egy barátságos látogatásra betekintünk. Ez utóbbinak is góth egyháza van, melynek tisztasága és góthmodoru faoltára és tornya meglehetősen összhangzásban van a meglehetősen magas de alig fél lábnyi, széles ablaku egyházzal. Két oldalon egy-egy 2—3 százados hársfa áll a régi idők emlékeként, melynek a közelében emelkedő elég magas hegy erdejében is találhatók. Említendő a bodafalvi plébánia kertjében lévő kútnak jég-hideg s finom ízű

vize is, minthogy lehetetlen belőle egy pohárral, bár mily kicsivel, egyszerre kiüríteni. Innét barátságos bucsuzás között elindulván, a mintegy két óránnyira eső Rózsahegy mezővárosba, Pálma jeles történészünk szilveterhelyére siettünk, hol élénk forgalmat tapasztalunk, miután Szepes, Turóc, Zólyom és Árva az országutak itt szögellenek össze. Felső, azaz dombon fekvő része holtabb, hol boltot is alig lehet találni, hol azonban a tisztasági kath. egyház, és a kegyesrendiek épülete és temploma díszlik. Ez utóbbinak egyetlen fölügyelője boldogabb időkre vár, míg a liptói ifjuság számára ismét megnyithatja az 1848. óta zárt négy osztályu gymnasium ajtajait. Az egy negyedóránnyira fekvő Likava gyönyörű vármok fenyvesektől környezve, fönne hirdetni látszanak Mátyás királynak mint építőjöknek, rombadólt korát. **) Ezek a rózsahegy

*) 54,000 hold 100. vágásban.

**) Mások Robert Károly Doneh nevű kegyencze által építették már, melyet később Erzsébet Giskrának ajándékozta, kitől Mátyás királynak sikerült elvenni, ki egyszermind nagyobbítá is. Ezután János fia bírta. I. Ferdinánd óta pedig Krušiči, Illésházy István, Tököllyiek és végre Vesselenyiek bírák. L. Magy. s Erd. orsz. ered képekben. Hunfalvi szövege II. köt. 123. lap.

Lőcsei főtemplom.

említett épületek, az alatta Hradekig elterülő, e megyében legtermékenyebb völgyet, melyen a Vág tükre is látható, bájvidékké varázsolják, melyeknek változatosságát emelik a hidak, malmok, hámarok, s kamarai épületek, melyek mellett elhaladván, és Oszada, Alsó és Felső-Revuzsa helységeket érintvén, mindig kevesbülnek a szántóföldek, melyek terményei között már a pohánka is gyakrabban előfordul. Itt a hegyi kaszálókon, és szántóföldeken a terményt póznahágásra fűzik, így biztosítván a záporosók ellen az idevaló úgy is szegénységgel küzdő, és csak vászon, faedény, vaj és túró készítésével foglalkozó lakosoknak egyedüli reményét. Föltűnő még a számos fabódék, melyek a hegyeken szerteszét láthatók, melyeket pásztorlakoknak vagy méheseknek lehetne tartani, de melyeknek rendeltetésük a szénatartás, ama sok kis, de zömök barom számára, mely a hegyekben legelész.

Vége ismét egy bérczre kell emelkednünk, hogy Liptóból kijuthassunk. A bércz neve Sturecs. Utja remekműnek mondható. Mintegy 30—50 zezgugba menő lejtőn följut az utas a meredek hegy tetejére, mi mintegy 1½ óráig tart, honnét a látványok legszebbikében részeseülünk vala, ha a sűrű esőzés a száz meg száz hegyet s völgyet, mely látkörünket képezé — sűrű ködbe nem burkolja és végre is lejövetkor, mi ismét egy óránál tovább tart, hasonló utakon az éj nem ereszt le a földszinre sűrű fátyolát. Egyébiránt a természetkedvelő előtt e ködfátyolkepek is nagy érdekléssel bírnak. Ama száz meg száz alakja a felhőknek, melyek alattunk lebegtek, s melyek mintegy egymást kiszoríták, valóban meglepő derültséget okoztak. —

Vége Zólyommege Altberg (vagy is inkább Altbürg) Óvár helység emeletes vendéglőjébe jutánk, hol rövid vacsoránk mellé korintyiczi savanyuvizet kínálnak, mely nemcsak szomjunkat enyhíté, hanem a rohcisnál kellemesb ize által föl is üdite. Istenem! gondolám, mily kevesen ismerik hazánkban e vizet, s mily sokan a rohcisot? mely gyakran hamisítva is nagy forgalomnak örvend, míg legjobb ásványos vizeinket is alig ismerik környékünkön túl. De uraim! a szállítás és kezelés, sőt egy kis hirlapi láрма is, meg a kereskedőknél készlet, és jutányosság is nagy lendületet szerez ily árucikknek! — Hallomás szerint e forrás körül csinos fürdői helyiségek állítottak. „A Magy. Természetbarát“ — melyet a természettudományok iránti részvételezés bukni engedett — 1857-dik évi VI. füzeté már ismertette és figyelembe ajánlá e vizet és fürdőt.

(Folyt. lávok.)

A hőmérő.

(Thermometer.)

A természet egy nagy könyv, melybe a legszebb igazságokat maga az istenség ujjai írták. Tanulhat ebből gyermek és ifju, férfi és agg, ha elfogulatlanul vizsgálódik és gondolkodik. Az emberi fürkésző szellem nem elégszik meg azzal, mit a természetben lát, hall, stb. szóval, külérzékei által

felfog; mert tudja, hogy mindaz pusztán tünemény, látszat; hanem az okozatnak okát fürkészi, ez által a különbözőket egységre viszi; csak így képes aztán belátni ama nagy könyvben levő rendszert. Csak így képes ismereteit gazdagítani, majd ez ismereteket hasznára is fordítani. Mert mit érne minden tudományunk, ha annak hasznát venni nem tudnók? Mit ér az égo gyertya, ha azt véka alá rejtjük? Mit bármiféle kincs, ha azt szűkebbi szekrényünk fenekére zárjuk, s vele nem sáfárkodunk? Tanulásunk ezéja: hogy általa az élet terheit magunkra, s másokra nézve is könnyebbekké tegyük. . . .

Miért szokta a kovács a ráfot a kerekre meleg felhuzni? Miért van az, hogy nyárban a ráf a kerekre megtágul? Honnan van az, hogy ha a víz a fazékban fővébe indul, — bár csordultig nem volt is azelőtt, — kifut? Honnan van az, hogy ha egy hólyagot levegővel csak mintegy félig fuvunk, majd száját bekötvén, tüz vagy gyertya fölé tartjuk, az egészen felduzzad? Ezen különböző s több ezekhez hasonló tüneményeknek, melyekkel minden nap találkozunk, oka az, hogy a meleg vagy hő minden testet kiterjeszt, legyen az szilárd, cseppfolyós, vagy légnemű.

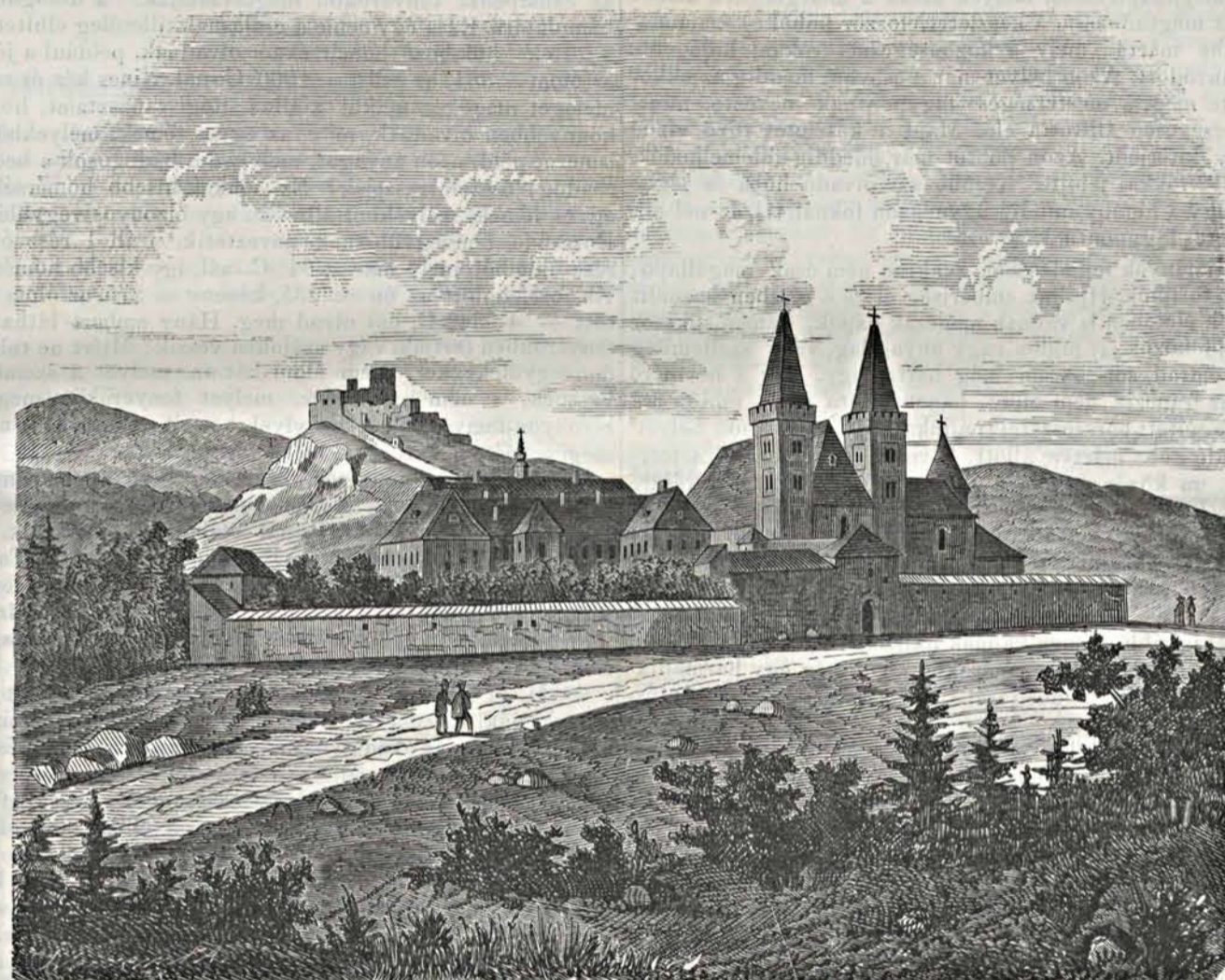
Néhol, leginkább kertészeknél, orvosoknál látunk a falon függni egy gömbben végződő üvegsöt, mely mellett valami fémből, többnyire sárgaréz, vagy fából készült foksr (skála) van. Ha figyelemmel vizsgáljuk,

látjuk, hogy a gömbben és csőben levő folyadék, a higany (kénese) most fentebb, majd alantabb áll. E készlet hőmérőnek vagy hőmérőnek, görögösen thermometer-nak nevezetetik, s mint neve mutatja, arra szolgál, hogy általa valamely testnek hőségét, vagy melegségét meg lehessen mérni.

Ne higgye senki, hogy ez valami régi találmány. De azt sem, hogy midőn feltaláltott, egyszerre ilyen alakú volt. Lassan fejlődik s tökéletesül úgy az anyagi, mint szellemi világban minden. A felfedező tapasztalatait közli kortársaiával; minthogy több szem többet lát, ezek azt módosítják, javítják; ugyanezt teszi a későbbi kor, míg egyszer aztán a „netovább“ elérik, midőn t. i. a találmány ezéjének teljesen megfelel.

Azt tartják: az eszmék egymás fejlődését segítik, előmozdítják. E részben egyik kor kiválólag előnyvel bír a másik felett. Sokszor pedig egyik a másiknak hibáit utánpótolja. Emlékezzünk csak vissza a középszázadokra (XI—XV.), midőn a tudomány a zárdák egyedáruskodásában volt. Majd idézzük lelkünk elé a XVI—XVII. századokat. Mily roppant különbség a kettő között. Amott tespedés, sőt visszafelé menés, itt óriási léptekkel haladás. Ama kor népei elhanyagolták azt, mit elődeiktől örökölték, ezek pedig felfedezést felfedezéssel gazdagítottak. De így van az, ha a lélek fölvilágosodik. . . .

Drebbel Kornél, hollandi fi, II. Ferdinánd német császár fainak nevelője, s a német és angol udvaroknál nagy becsülésben álló orvos és természettudós, mindjárt a XVII. század elején egy üvegsöt, melynek egyik vége nyit volt, másik pedig gömbben végződött, megmelegített, ez által benne a levegőt megritkította, ekkor nyitl végét egy edénybe mártá, melyben szinesre festett víz volt. Midőn a cső meghűlt, a külső lég a vizet a csőbe mintegy felnyire feltoalta, mint feltolja például a lopóba a bort, ha abból a levegőt kiszívjuk. Majd a cső gömbjét kezébe fogá, ezáltal az abban levő levegőt felmelegíté, mely is ezáltal kiterjedt, s a csőben a vizet lejjebb szoritotta. — Minél jobban meghűlt a golyó, annál erősebb szorult abban a levegő s annál erősebb emelkedett a csőben a víz. Ellenben minél jobban megmelegedett az, annál inkább kiterjedt a levegő, s annál lejjebb szoritotta a csőben a vizet. Mert minél nagyobb az ok, annál nagyobb az okozat,

A szepesi káptalan, háttérben a szepesi várral.

minél nagyobb az erő, annál nagyobb annak hatása. E készletnek azon hiánya volt, hogy a gömbben levő levegő ellen a földközi lég működött, így erő ellen; midőn aztán amaz, t. i. a gömbben levő levegő nem mutathatta szabadon, minden korlátozás nélkül a maga hatását. Mert ha péld. a légkör nyomása nagyobbodott, a gömbben levő, megmelegített levegő nem tolhatta a csőben annyira le a vizet, mint ha a légkör nyomása csekély volt.

Ezen a florenzi akadémia tagjai úgy segítettek, hogy a cső nyílt végét bezárták, így a külső lég nyomása a csőben levőnek hatását nem korlátozhatta. Ők oly üvegesőt vettek, mely alul gömbben végződött, azt pirosra festett borszeszzel töltötték meg; a gömböt a benne levő borszeszzel együtt felmelegítették, mi által ez kiterjedt, s a csőből a levegőt kiszorította. Így légiűrészé tétetvén a cső, ennek felső vagyis nyílt végét beolvasztották. Meghívulva a borszesz, lejjebb szállott, s felemelkedése vagy leszállása aránylag a hideget és meleget mutatta.

Látni való, hogy e készlet már tökéletesebb volt, mint a Drebbelé, de mégis hiányos. Nevezetesen: a borszesz nem egyenesen terjed ki; továbbá, kisebb hőmérséknel forr, mint a víz. E bajokon először Fahrenheit danzigi erőművész segített, hőmérőjét borszesz helyett higanyval töltvén meg. A higanynak minden más folyadék feletti előnye az, hogy a melegség iránt elég érzékeny; forrásba jövése nagy meleget, s megfagyására nagy hideget kíván; igen szabályosan, vagyis egyenesen terjed ki; végre minden cseppfolyós testek közt leginkább találta a természetben tiszta állapotban.

Hogy a foksort megállapíthassa, melyen aztán a melegségnek kisebb vagy nagyobb mértékét megtudhassa, a készletet először hóból és szaliamából készült keverékbe mártta, mely a közönségesnél sokkal hidegebb. Ebben a higany összehűződött. Azon helyet már a csővön, meddig az ekkor abban ért, 0-val jelölte meg, s mesterséges fagypontra nevezte, mint-hogy a hideget mesterségesen állította elő. Majd a készletet fűvö vízbe mártta, ekkor a higany kiterjedt. Azon pontot már, meddig fölemelkedett, forrpontra nevezte, 212 fokkal jelölte. Később azt olvadó hóba és jégbe mártta, s tapasztalta, hogy a higany mindig ugyanazon fokra, t. i. 32-nél áll, e pontot azért természetes fagypontra nevezte.

Az eszmék és találmányok fejlődésében gyakran nem csak megállapítás, hanem hátramenet történik. Hja! az emberiség élete e részben hasonlít egyes emberéhez. Ennek életében is vannak nemcsak napok, hanem sokszor hónapok, sőt nagyobb időközök is; midőn vagy anyagilag, vagy szellemileg ugyanazon helyzetben marad, sőt sokszor még hátramegy. Így a hőmérő tökéletesítését Réaumur francia nem előre, hanem hátra vitte, midőn azt higany helyett vízzel elegyített borszeszdel (pálinka) töltte meg. Azon helyet, melyen a folyadék olvadó hóba mártva állott, 0-val jelölte, az ettől a forrpontra levő távolságot, mi közönségesen *alaptörvén* nevezeték, 80 részre vagyis fokra osztotta. Így a mi Fahrenheitnál 180 volt, ő nála csak 80. A mi jó, vagyis inkább csak tűrhető volt Réaumur hőmérőjében, péld. az alaptáv 80 fokra osztása, azt később megtartották. A mi pedig hasznavehetlen, mint a vízzel vegyített borszesz-töltelek, eldobták; úgy, hogy ma már a Réaumur-féle hőmérő szintén higanyval van megtöltve, s az alaptáv 80 fokra osztva. Nálunk leginkább ilyenek vannak használatban.

A Fahrenheit- és Réaumur-féle hőmérőkön kívül még egy harmadik-féle is van, mely amazoknak csak módosítása, *Celsius* svéd természettudóstól, ki az alaptávot 100 fokra osztotta.

A természetes fagypontra felül levő fokok a meleget, az azon alul levők pedig a hideget jelentik. Amazok +, ezek pedig -val jelöltetnek; péld. +29° R azt teszi: 29 foknyi meleg Réaumur szerint; +40° C = 40 foknyi meleg Celsius szerint; -12° R = 12 fok hideg Réaumur szerint.

A háromféle hőmérő közül egyik országban egyik, másikban másik van használatban; péld. Németországban a Réaumuré, Franciaországban a Celsiusé, Angliában a Fahrenheité. Gyakran megtörténik, hogy Réaumur-féle hőmérő van birtokunkban, a hirdalokban pedig, vagy máshol Celsius, vagy Fahrenheit szerint van adva a melegség.

Az már a kérdés: kik, s mire szokták a hőmérőt használni?

Mint említém: minél nagyobb az erő, annál nagyobb annak hatása. Minél nagyobb a melegség, annál inkább kiterjeszti a testeket, így a hőmérőben levő higanyt is. És így a hőmérőt a lég hőmérsékének kitűdására használják. Ha a külső lég melegségét akarjuk vizsgálni, a hőmérőt oly helyre akasztjuk, hová a nap nem süt, továbbá hol a melegség meg nem szorult, azaz hol a lég szabadon mozoghat. Legmelegebb van naponkint d. u. 1—2 óra tájban, leghűvösebb pedig reggel napfeljött tájban. A hónapok közül legmelegebb Julius, leghidegebb Januarius. A nap legnagyobb és legkisebb hőmérsékének megtudására különös szerkezetű hőmérők vannak. Amarra a *földértékes*, erre az *ár-értékes* hőmérő. Valamely nap középhőmérsékét úgy találjuk meg, ha a hőmérőt a nap különböző részeiben — minél többször annál jobb — nappal és éjszaka megnézzük, a higany magasságát mindig följegyezzük, a fokokat összeadjuk, s az összeget annyifelé osztjuk, a hányzori állását a higanyunk összeadtuk. A nyert osztalék a nap középhőmérsékét fogja mutatni. Ha egy hónap minden napjának közép hőmérsékét összeadjuk, az összeget annyifelé osztjuk, a hány napja van a hónapnak, ez osztalék a hónap közép hőmérsékét fogja mutatni. Ha az egyes hónapok közép hőmérsékét összegezzük, az összeget tizenkétfelé osztjuk, nyerjük az év közép hőm-résztét.

Ha a szoba meleget akarjuk megtudni, legkivált télen, a hőmérőt az ajtótól és ablaktól lehetőleg távol függesztjük. Rendesen fűtött szobának melege, ha azt akarjuk, hogy az egészséges legyen, 12—16° R-nál kisebb, vagy nagyobb ne legyen.

Az emberi test melegségének megtudása végett fogjuk a hőmérő gömbjét száraz kezünkbe, vagy szájunkba. Ekkor tapasztaljuk, hogy a higany +29° R-ig emelkedik. Ezért azt mondjuk, hogy az ember testének melegsége = +29° R.

Ha jól épült pinceszében, mely meglehetősen mély, az év különböző részeiben a hőmérsékét hőmérővel vizsgáljuk, azt csaknem egyenlőnek, mintegy +9° R-nak fogjuk találni, a külső lég kisebb, vagy nagyobb melegségének dacára. Miért van hát, kérdezheti valaki, hogy a pinceszében télen meleg, nyáron hűvös van?

Vegyünk elő csak hideg és lágy meleg vizet, mártsuk egyik kezünket egyikbe, másikat másikba; amaz hidegnek ezt melegnek fogjuk érezni. Majd a hideg viz helyett vegyünk meglehetősen meleget, a lágy meleget hagyjuk. Most mártsuk egyik kezünket egyikbe, másikat másikba. A lágy meleg vizet, melyet imént melegnek éreztünk, most hidegnek fogjuk mondani. Látni való tehát, hogy az érzés gyakran csal. Itt a víz hőmérséke viszonyos, kettő közül a kisebb hőmérsékűt hidegnek, a nagyobb hőmérsékűt pedig melegnek mondjuk. Epen így vagyunk a pinceszével is. Nyáron a külső lég meleg (gyakran 25—30° R.), ekkor a +9° R. hőmérsékű pinceszét hidegnek érezzük; télen a külső lég hideg (gyakran 10—15° R.) innen menvén már a +9° R. hőmérsékű pinceszébe, ezt természetesen melegnek fogjuk érezni, de csak a külső léghöz viszonyítva. Csupán ez is meggyőzhet bennünket, hogy az érzés (érzéklés) nem eszálhatlan bírja a dolgok mértékességének.

Szemfényvesztők, u. n. komédiások „a megolvadt ólmot megiszják, az ezüstpénzt tenyerökön megolvasszák, a dologhoz nem értő sokaság bámulatára. Ez is egy neme a csalásnak, illetőleg elhitetésnek. Tudjuk, hogy a testek különböző hőmérséknel olvadnak, például a jég = 0, a viasz = 61 az ólom = 334, az ezüst = 1000° C-nál. Nincs kéz és száj, mely 334—1000° meleget megégés nélkül kiállna. Régi tapasztalat, hogy a fémvegyületek könnyebben olvadnak, mint az egyes fémek, melyekből azok állanak, ki ne ismerné péld. azon anyagot, melylyel a bádogosok a beőzött vaslemezeket (bádog) összeforrasztják? Ez sokkal kisebb hőmérséknel olvad, mint az egyes fémek, melyekből áll. Van egy bizonyos vegyület, mely felalálójáról Rose-féle fémvegyületek nevezetük, s áll 1 rész ón, 4 rész kénny, s 1 rész ólomból, mely már +94° C-nál, így kisebb hőmérséknel olvad, mint a víz forr, holott az ón = 235, kénny = 275, az ólom — mint már mondatott — +334° C. nál olvad meg. Hány embert láthatni, kik a forró vizet tenyerökben tartják, vagy szájukba veszik? Miért ne tehetnék ezt a hidegebb fémvegyületekkel? Nem ólom hát az, melyet a szemfényvesztők szájukba vesznek, s nem ezüstpénz, melyet tenyerökön megolvasszanak; hanem bizonyos fémvegyület, melylyel bármit tehetnek, a nélkül, hogy testüket megégetné.

Mártsuk a hőmérőt oly vízbe, mely nyílt edényben fő. Akármédig tartjuk a csőben, s akármilyen erős tüzet rakunk az edény alá, vagy mellé, a higany a szobát +80° R. nál fölebb nem emelkedik, mi azt mutatja, hogy a forrásban levő víz melegsége mindig ugyanaz. Favesztegetés tehát, az edény mellett vagy alatt erősen tüzelni, ha már egyszer a folyadék fő; mert az újonnan kifejlődött meleg a folyadéknak csak elgőzöltését mozdtja elő.

Sajátságos a hőmérő használata a hegyek magasságának megmérésére. Szóljunk erről kissé részletesen.

Miért szokták a gazdasszonyok az üstöt, fazekat fedővel betakarni, ha azt akarják, hogy a víz hamar felforrjon? Hogy a páráknak és a gőznek a vízből elillanását akadályozzák; minthogy a párával és gőzzel együtt a melegség is ellian. Ha pedig az edényt befedik, a pára és gőz a fedő alatt marad, ott meggyűlik, a víz felszínére nyomul, a később fejlődő gőzhőlyagcsákat a vízből kijöni nem engedi, azok abban maradnak, velök együtt a melegség is. Minthogy a fűvés épen a gőzhőlyagcsák felemelkedésében áll, látni való, hogy a víz felszínén levő nyomás a fűvészt késlelteti. E nyomást nem csak a gőz gyakorolhatja, hanem a földközi lég is. Vegyünk elő péld. valamely szűkszáju üveget, minél vékonyabb falu az, annál jobb, töltjük mintegy féljé vízzel, tartsuk lámpa fölé (e végett a tudomány a szeszlámpát használják, melyen olaj helyett borszesz ég, mi ama felett azon előnyvel bír, hogy nem füstöl, így az edényt be nem kormozza), mindaddig, míg erősen nem fő, ekkor a lángtól elvén, dugjuk be, péld. paradugóval. A víz fővése meg fog szünni. Most fordítsuk az üveget szájjával lefelé, öntsünk rá néhány csepp hideg vizet, az üvegben levő víz ismét föni kezd; ha fővése eláll, ismét öntsük meg, ekkor ujjalag fővése jó. Az a kérdés: mi ennek oka? Midőn a nyílt edényben a víz főtt, a kifejlődött gőz az edényből a levegőt kihajtotta, s midőn az edény száját bedugtuk, abban levegő nem, hanem csak gőz volt. A gőz pedig meghűtés által vízzé sűrűdött, így a víz felett ires tő származva, nem volt, mi annak felszínére nyomást gyakoroljon, midőn aztán a gőzhőlyagcsák könnyebben felemelkedhettek, vagyis más szóval, a víz könnyebben főhetett. Ebből világos, hogy minél kisebb valamely folyadék felett a gőz vagy lég nyomása, annál könnyebben fő az, ellenben minél nagyobb, annál nehezebben.

Azt tudjuk, mert érezzük, hogy a föld levegővel van körülveve, mely földközi levegőnek, légkörnek nevezetük. A levegő is test, és így sulya van, azaz az alatta levő testre nyomást gyakorol. Biot és Arago természet-tudósok kiszámították, hogy a lég aránysulya a higanyalál 10,462-szer, a vízzel pedig 775-ször kisebb. Azt is tudjuk, hogy minél sulyosabb a test, annál nagyobb annak nyomása az alatta levőre. Mily magasan van a föld felett a levegő, határozatlan meg nem mondható. Littrow azt mondja, hogy annak határának ott kell lenni, hol a földdel együtt ennek tengelye körül forgó lég középponttől ereje a föld nehézségével egyenlő; minthogy a légnek ezen határon túl, hol t. i. a középponttől erő tulnyomó, a földtől szükségké-

pen el kell távozni. Azon magasságot, hol a lég a napsugarakat még visszaverni képes, mint ez a reg- és esthajnalnál történik, tiz mérföldnyire szokták fölvenni. De a hulló csillagok, s más légköri tűnemények gyakran harmincz mérföldnyire magasban látszanak; mi azt mutatja, hogy még itt is levegő van. Sőt melegség, fény és villanyosság a levegőben ennél még magasabban is munkásak.

A földközi léget úgy vesszük fel, mint a mely egymás felett fekvő sok rétegből áll. E rétegek közül a felsők az alattok levőkre bizonyos sulylyal nyomulnak. Minél magasabban van valamely réteg, annál kisebb nyomást kell annak kiállani, annál kevésbé nyomul az össze, annál kevésbé sűrű. Nem csak a légrétegek szenvedik e nyomást, hanem a földszínen levő minden test. E nyomás annál nagyobb, minél alantabb van valamely hely, péld. völgyben nagyobb mint magas hegyen.

Említők, hogy a fővő víz felett levő gőz nyomása a fűvészt késlelteti. Epen ezt mondhatjuk a levegőről is. Minél kisebb ezen nyomás, annál könnyebben fő a víz. Kisebb lévén az magas hegyek tetején, mint völgyben, könnyebben fő amott, mint itt. Azaz amott nem melegszik fel oly mértékben, midőn fővése jó, mint itt. Ezt többszöri pontos kísérletek mutatják. Így péld. a Montblanc +68, a quitói fensikön Amerikában +72° R-nél. Ennek könnyű tudomására jutni: a vízbe t. i. hőmérőt tettek, a higany a hőmérőben amott 68, itt 72 fokig emelkedett, midőn a víz föni kezdett. — A tudomány emberei bizonyos arányt állapítottak meg, kísérletek után ezen elv szerint: Minél kisebb hőmérséknel fő valamely helyen a víz, annál magasabban van az a tenger szintétől. Így használják a hőmérőt a hegy magasságának megmérésére.

(Vége következik.)

Madartanya északon.

Mily sajtyszerűen érdekes látványt nyújtnak a Hebrida szigetek a tengeri madarak költési idején, arról csak saját tapasztalása által nyerhet az ember világos fogalmat. A hajós nagy komolysággal tart e magasan felnyúló meredek sziklatömegek felé, s minél közelebb érkezik, annál jobban fokozódik figyelmé, mert a partok előtt számtalan szirt sőtötök, melyek fölött óriási habtorlatok csapkodnak keresztül és zúgnak szünet nélkül; úgy hogy ügyes kormányos legyen, ki a hajóval veszély nélkül akarja a partot elérni.

Az utas figyelmét is nagy mérvben veszi igénybe a szilaj tenger zúgó hánykolódása, nem különben azon aggodás, hogy a hajó szirtbe ütközik, s akkor mindnyájan a süvöltő hullámok torkába lelik sírjokat.

De im, egyszerre egészen más látvány tárul föl az utas szeméi előtt, s elfelejteti vele a vést, melylyel a tenger a hajót minden pillanatban fenyegeti. A szigetek mind jobban kiemelkednek a vízből, már tisztán kivehetők egyes sziklatömegek, de ezek, a helyett, hogy moh vagy fűtől virítanak, oly fehéreknek tűnnek fel, mintha a meleg évszak dacára, csupa hóval volnának borítva. Epen ily fehér vonal húzódik végig a parton is. E vonalt az utas habtorlatnak véli, de különösnek tetszik előtte, hogy mozdulatlanul áll s minél közelebb jó a hajó, annál szélesebb lesz az, s annál jobban elválik a szünet nélkül emelkedő és ismét süllyedő hullámoktól. Bámulva s mintegy kérdőleg tekint az idegen a hajóira, ki azonban sokkal jobban el van most foglalva, hogysen érkezése volna, felvilágosítást adni.

A Sz.-Kilda sziget — mert ehhez közeledek a hajó — még mindig pusztának, teljesen lakatlannak látszik. Az utas gondolkozik, s végre is abban állapodik meg, hogy ama fehérség a szigeten nem lehet más, mint elmállott mészkőtömeg. Egyszerre azonban borzasztó láрма támad a szigeten, mely mindig erősebb s erősebb lesz, míg végre oly fűlhasító zivajja éktelelenül, hogy a hullámok zúgását is messze fölülmulja. Brr! most ezer meg ezer madár röpül föl egyszerre, s kavarog a légben mint forgószél, sivitva, károgya éktelelenül, mintha a pusztának látszó sziget megszállhatatlan dæmónnak szolgálna lakhelyül.

A hajó szerencsésen partot ért, s az idegen, legyőzhetlen kíváncsiságtól úgyve, az első esőnkba ugrik, hogy legelőször érkezzék a csodálatos sziklákhöz, melyek figyelmét oly sokáig tarták a legnagyobb feszültségben. Most a madarak röpődése és lármája még tiszter erősebben megújul, s az idegen elkábultva megállapodik, nem tudja, előre vagy visszafelé menjene, úgy tetszik neki, mintha e számtalan madár küzdeni akarna ellene, mintha éles csőreikkel darabokra szabni, szárnyaikkal halálra csapkodni, s testeikkel agyonnyomni készülnének.

Azonban kísérői, rég megszokva e benyomásokat, nyugodtan fognak munkájokhoz. Ezek madarászok, a kik minden évben meglátogatják Sz.-Kildát, a Hebridák e legészakibb szigetét, hogy ott gazdag zsákmányra tegyenek szert.

Sz.-Kilda nagyon csekély szigetke, mindössze két órányi körületű, de csaknem mindenfelől meredeken emelkedik ki a tengerből, s legmagasabb sziklája mintegy 1400 láb magas. A sziklákon látható fehérség nem más, mint madárganéj, mely itt számtalan év óta felhalmozódott, s midőn a nap rá süt, a szikla barna színe mellett csaknem hófehérnek tűnik fel. A sziklak minden lapja csütlök, alkák, puffinok és fulmárokkal van benépesedve, s különösen ez utóbbi madárnak az, mely a madarászokat ide édesgeti, mert a fulmárnak azon sajátága van, hogy mihegyt megtámadatik, bizonyos tiszta, borostyánkő színű olajt bocsát ki magából, melyet a Hebridák lakói minden testi betegség, különösen pedig az időségi csusz ellen hathatós gyógyyszernek tartanak. A madarászok éjjel lepik meg a fulmárt, mikor is esőrénel fogva néhány perczig erősen megragadva tartják. Enek követ-

keztében a madár valószínűleg félelmében teszi a mondott kiürülést, s a madarász, midőn rángatózását észreveszi, egy más nagyobb madárnak, legtöbbször bávának kiszáritott gyomrát tartja eléje, melybe a fulmár néhány evőkanálnyi olajt bocsát ki.

A fulmár fogása fölötté veszélyes, s alig van oly madarász, a ki életét már százszer is veszélynek ne tette volna ki; mert e madár csak a legmerevebb, sőt igen gyakran az egészen függélyes sziklafalakon fészkel. Azért a madarászok mindig másodmagukkal mennek s két kötelet visznek magukkal: egy vastagabbat, melyen egyikök leereszkedik, s egy vékonyabbat, az ugynevezett jeladó-kötelet. A sajátképeni madarász a vastagabb kötelet mellén hónalja alatt keresztülkötö, s így bocsáttaja le magát társa által a meredek sziklán, úgy hogy egészen szabadon függ a levegőben. A vékonyabb kötelet pedig egyik kézcuklójára köti, vele jelt adandó, ha magát ismét fel akarja húzatni. A vastagabb kötel másik végét a madarász társa köti derekára, s néhány lépésnyire távolabb áll a meredek sziklától, mert az ő biztos állásától függ a másiknak is élete.

Ha a lebecsátkozott madarász fulmárfészkekhez ért, a vékonyabb kötéllal jelt ad a megállásra, s az anyákat, miután olajukat velök kiürítette, egy kurta pálczával agyonvervén, tojásaitak és kicsinyeiket elszedi, aztán a vékony kötéllal ismét jelt ad, hogy társa alább bocsássa, vagy vele jobbra vagy balra menjen. Ha már elegendő zsákmányt kerített, akkor a felhúzásra ad jelt.

Ezen emberek ügyessége a hihetlenséggel határos, mert képesek önmagukat a kötélen ide s tova hintázni, miközben egyik kezökkel valamely sziklaéle kapaszkodnak, másikkal pedig a fészket ürítik ki; a legkeskenyebb sziklapárkányon is biztosan járnak, s a szédülést hirböl sem ismerik.

De egyes embernek sohasem tanácsos e veszélyteljes foglalkozásra indulni, annál inkább, mert főleg szeles időben, még ha ketten vannak is, könnyen érheti szerencsétlenség mindkettőjökét, minthogy a fölüllevő, ha áltása nem elég biztos, a gazdag zsákmány terhe s a derekára kötött kötel ide s tova ingadozása által a mélységbe rántathatik, s akkor a sziklákon mindaketten menthetlenül összezuhan. Mindamellett beszélnek egy olyan esetet, a midőn egy bátor madarász egészen magánosan indult a veszélyes zsákmányszerzésre. Ez az ember kötelet egy erős sziklához kötötte, s aztán lebecsátkozott rajta egy sziklapárkányra, hol legalább is 30 fészkekhez remélt juthatni. Hanem az volt a baj, hogy a kötel másik végét elfelejtette testére kötni, minek az lett a következménye, hogy miáltal a fészkeket szedte, a kötel kiklott kezéből, s néhányszori ide-oda ingadozás után töle mintegy 6—8 lábnyira mozdulatlanul megállt, a mélységbe lefüggve. Ott állt a szerencsétlen ember zsákmányával, mintegy megsemmisülve, mert a kötelet kezével elérni lehetetlen volt, s fölötté meredek szikla függött el, alatta pedig a tenger hullámai zúgtak. Segélykiáltása hiába hangzott el, mert hiszen kivüle egy árva lélek nem volt ott.

Most hirtelen visszatért régi bátorsága. Jobb gondola, azonnal meghalni, mintsem hogy ez iszonyu helyen lassankint epedve dőljön a halál karjaiba; elhatározta tehát egy borzasztó ugrást kockáztatni a kötel felé. Összeszedte minden erejét, bátorságát a veszélyes ugráshoz, s az neki szerencsésen sikerült is; mire a kötélen csakhamar felmászott oda, a honnan leereszkedett.

A fulmáron és puffinon kívül még másféle madarak is költenek itt, névszerint a tengeri csütlök, barna és szürke csütlök stb., s különösen ez utóbbiak okoznak az említett éktelel lármát, mert mihegyt közölük csak egy is felzavartatik, azonnal éles sivitással felszálk, s ugyanazt cselekszi az egész madárraj iszonyu lármával, melytől az ember majd megsiketül.

Mily roppant azon madarak száma, melyek csupán Sz.-Kildán költenek, kitűnik abból is, hogy egyedül e kis szigeten évenként több mint 25,000-et ölnék meg, az elszedett tojások száma pedig százazerekre megy, s mindamellett fogyasztuk nem lehet észrevenni. E roppant madarászok természetesen roppant mennyiségű táplálékra van szüksége, úgy hogy számítás szerint csupán héringet mintegy 10 milliót emésztenek föl évenként. Mily nyomorúnak, mily parányinak tűnik fel minden a természetnek e nagy-szerű háztartása mellett!

Böngészet az élet és tudomány mezején.

(Vége.)

— A görög költők, ama komoly gavallérok, azt mondák: „a nőket nem az arcz pirja sem a szemek ragyogása, nem is az aranyláncok és karperecek hanem a jó erkölcsök teszik kellemessé s becsülésre méltókká.”

— Sokan emlegetik a világ hét csodáját. Azok kedvéért, kik nem tudnak vagy elfeledték, nem czéltalan lesz ide jegyeznünk csak azért is, hogy meghatározassuk, vajjon oda illett-e *Pasvára* kisasszony *nyolczdió*-nak, 1-8-*a* *babiloni téglafal*, melyet a galambok által nevelt *Semiramis* a Ninus király szelleműs felesége építtetett, melynek hossza 360 stadium (216,000 láb) magassága 200 rőf, szélessége 16 rőf láb, melyen 250 torony és 100 rézből csinált kapu volt látható; 2-ik a *Mausoleum*, az éreoszlopokra emelt nagyszerű *sír*olt, melyet Kis-Ázsiában, *Cária* királynéja a női hűség példaképe *Artemisia* építtetett; melyben jeles királyfőre csontjait őrzötte, holtig gyszába burkozottan; — ki férjének Mausolusnak a máglyán össze-szedett porait szelenczébe zárta, és estvéként, ivóvizébe vegyítette, — hogy kivel árnyéka majd tul a síron az Elysionban találkozzandik, annak testrézével már itt alatt egyesüljön. 3-dik a *Semiramis* függő kertjei — Babylonban, — oszlopokra emelt pompás kertek. — (Egy asszony két

csodát vala képes kiállítani az utókor bálmutára!) — 4-dik az ephesusi *Diána temploma*, melynek építő-mesteréről a történelem nem emlékezik; — de, hogy *Herostatus* gyújtotta fel, a gyermek is tudja. Ez a jó madár semmit olyat nem tett, miről a világ megemlegette; . . . mégis hirre, névre, halhatlanságra vágyott! . . . nagyot gondolt . . . fölgyújtotta az építész nagyszerű remekét! . . . ezelt ért: most is emlegetjük! 5-dik A Cyrus persa király palotája; 6-dik a Jupiter álló szobra, melyben *Phidias* emelt magának örökemléket, mint melynél nagyobb szerű műremeket még művész nem alkotott. 7-dik a *rhoduszi kolossus*, a nagy ércszobor, melynek egyik lába a rhoduszi tengerszoros egyik, másik lába a tulsó partján állott, lábai közt árbozók hajók uszáltak, fejen lámpa égett, hogy a tengeren járó hajósoknak éjjel világoljon, — kezének ujjában csigalépcsőkön jártak alá s fel.

— Az *Obeliscus* — sziklasír — melyet *Sesostris* — egyiptomi uralkodó vájtattat és vájtattat ki egy sziklából, 126 láb magas volt.

— Hogy csodásnál csodásabb dolgokat láthassunk: egy hollandi író azt is emlékeztet bennünket *Margaretha*, a hollandi Wilmos neje, egyszerű 364 gyermeket szült, oly aprókat, mint egy, szarvasbogar! — Igaz e, nem e? azt ne a történészek, hanem az anthropológusok döntsék el! — a térán tanárai ez esemény valóságát bizonyosan tagadni fogják; — mert 364 szarvasbogar, bár mint összeszorítottassanak . . . nagy tér kell hogy megférjenek.

— *Ió*, a Jupiter szeretett kedves tehene, midőn szegény, az irigy Istennő — a szerelemfűtő Jupiterné asszony által, szétereszett kecske- és lódarászoktól üldözött: a tengerbe vetette magát; s azóta, a tenger azon része, hol a csinos tehénke vízbe merült, *Ióni* tengernek, a tartomány *Ióniának* nevezetik; — a nagyhirű tehén a tengert átúszva Egyiptomban gázolt ki, ott istenül fogadtatt s *Isis* neven tiszteltetett, és a *titokzárás* bizott reá, mint ilyenek temploma a táján fátyol, fekete leplet lengetett a szél; — a fátyol föllebbenteni csak a *papostálynak* szabad.

Erdélyi magyar levelek a XVII-dik századból.

(Eredeti példányokról híven másolva közli *Vass József*.)

Régi jó szokása e lapok szerkesztőjének, hogy biztos irányban működő derék közlőnek többször megnyitja régi nyelv-emlékeinknek.

Multunknak e tisztas hagyományai több tekintetből igénylik a közfigyelmet.

Eltekintve jelenleg egyebektől, már maga „a levéltudomány — miként helyesen jegyzi meg *Lukács Mór*cz, — nagy kincsét zárja magába a termékenyítő eszméknek, a becses és fontos történelmi adatoknak, az érdekes jellemvonásoknak, az ügyes és finom stylistikai formáknak. A nagy elmék magánlevelei annál érdekesebbek, mert a pillanat hangulatának kifolyásai leplezetlenül vagy háziás pongyolában mutatják fel az író lelkiállását, melyet egyéb, a közönségnek szánt munkákban, többé-kevésbé hatásra számított jelmezben szemlélhetünk csak.“

Végtelenül nyerne fontosságban illetén iratok, ha a nemzetiség szempontjából tekintjük azokat. Mert amell, hogy figyelemre méltó adatok a nyelv fejlődési történetéhez, egyszersmind megjelölnek a tért, melyet a nemzet uralkodó nyelve tágabb vagy keskenyebb határok közt elfoglalt. Azt itt csak érintőleg említi, hogy a közélet mozzanatai kivül, melyekben pillantást engednek vetnünk a magánélet belső viszonyaiba s egyes családok benső életébe.

Még fontosabbá válnak illetén kézírati ereklyék, ha a honi történelem barátja figyelemkörébe foglalja nemzeti multunk hadiéletét is. Hogy az osztrák korszaknak már első századaiban nemzeti nyelvünk idegen ajku hadvezérek által is használtatott a tábori élet viszonyai közt, teljes hitellő irrott emlékek bizonyítják.

Az említett időszakokban, mint osztrák és hadparancsnokok, szerepeltek Magyarország akkori közügyeiben: Ambringen, Auersperg, Basta, Belgiojoja, Boham, Caprara, Caraffa, Castaldo, Collalto, Ditrík, Götz, Harrach, Heiszter, Herberstein, Kob, Kopp, gr. Nogarola, gr. Öttingen, Piccolomini, Puchheim, Rabatta, Rabutin, Rogendorf, Rüber, gr. Salm Eck, Schlik, Schmidt, Sickingen, Solari, Spandau, Spankau, Strassoldo, Scherfenberg, Svendi, Schultz, Veterani, gr. Würben stb. Hogy közülük Basta György, gr. Salm Eck, Rüber János, gr. Nogarola Ferdinánd, Svendi és Harrach, magyar levelezésben állottak a nemzeti hadtestek parancsnokaival s politikai hatóságokkal, a honi történelem barátja előtt köztudomású dolog. Mennyire eltért itt a régi jó szokástól korunk, a főhatalomnak legközelebb kibocsátott azon rendelete mutatja, mely az erdélyi és hadparancsnokságot a politikai hatóságoknak hozzá intézett magyar levelei elfogadásától határozottan eltiltja. Nem így volt ez hajdanában, midőn Rudolf királyunk kormányidejében a hadi törvények is (1583—96.) magyarul hangoztak s Mátyás főhercegnek hadi parancsa magyarul fogalmaztatott.

Ilyetén s hozzájuk több hasonló fontos történelmi tanúságok mellett híven tüntetik fel egyszersmind az ezen idősakból fenmaradt levelek a tisztí irály (stylus curialis) minőségét. A purismus szemérvén tekintve, igen tarkáknak tűnnek fel azon deákos lapok; de a kor ezen irányjellegétől nézve, a nyelv irályi biztos kezelése félreismerhetlen. Azon idett más nyelvek sem voltak mentek ezen ferde kifordítások, melyek idő haladtával fokozatosan szaporodtak, minek példányaira ismerünk e szóösszetételi szörnyetegekben: Finanzdirectionsexactoratsingrossist, Oeconomieinspectoratskanzleipracticant, Provinzialfundationaliquidationsscaascontrolleuradjudunt stb.

Ezen kis előzmény után, a másolat körül célirányosnak tartott eljárásra nézve azt kell itt még röviden megjegyeznom, hogy az alábbi közlemények másolásában híven szem előtt tartottam az eredetiek nyelvmodját, de írásmódjokat a maihoz alkalmaztam, és ezt a könnyebb és folyóbb olvasás végett. A régi írásmódhoz ragaszkodás ugyanis nem csak akadékosas, hanem a nyelvtörténetben kevésbé jártas olvasóra nézve a szöveget néha érthetlenné is teszi. És ezen beszámolással adhatom már a birtokomban lévő eredeti levelek hű másolatait úgy, a mint következnek.

(Folyt. a 511-ik.)

T Á R H Á Z.

A kakas-ünnep Hétfaluban.

A kakas-ünnep is, ép úgy mint a Szent-Gergely- és Balázs-ünnep, a középkorból származik és mind a három az iskolás gyermekek mulatságára volt kigondolva. Erdélyben a hétfalusiaknál egész a közelmúltig tartották fön magukat ezen ünnepek. Balázs és Szent-Gergely ünnepeinek Magyarországon is vannak nyomai, de a kakas-ünnepről nem hallottam sehol említést; ez úgy látszik, csak a hétfalusiaknál fogamzott meg, és a kakas-ének is, mely alább következik, az én véleményem szerint Hétfalu szellemi productuma, mivel benne nemcsak egy századokig iga alatt sínlődő szorgalép korlátolt észjárása és resignatioja látható, hanem mivel oly szó is fordul elő benne, melyet csupán a hétfalusiak használnak. Ez a kérdéses szó nem más, mint: *borbát*, mely annyit jelent, mint serény, gyors, ügyes.

A kakas-ünnepet Hétfaluban husvét harmadik napján szokták volt megtartani. A tanító megjelent mind a két nembeli iskolás gyermekekkel a helység játszóhelyén, a hol őket a kíváncsi és mulatni vágyó néptömeg fogadta. Itt a lányok és legények két táborra szakadtak. A lányok közül mindenik egy kosztalt (bottal), a legények ivvel és nyilakkal voltak ellátva. Mind a két tábor részére egy-egy czövek veretett a földbe; a lányok számára egy hizlat tyuk, a legények számára egy hizlat kakas lón a czövekhez kötvé. Ezek után a lányok bekötözték egymás szeméit kendővel, míg a fiuk, illő távoltságban a kakastól, rendbe állottak, miként azon katonák, kik egy elített fölbőlvesére rendeltetnek ki. A lányok földadata volt, bekötött szemmel a tyukot fölkeresni és megütni; a fiuké, a kakast nyíllal lelőni. Ki leghamarább találta az áldozatot, azé volt a dicsőség.

Ezen eljárás alatt megzendült aztán az iskolás gyermekek ajkán az ugynevezett „Kakas-ének“, melyet épen nem költői szépsége miatt közlök, hanem egyrészt azért, mivel szorosban az ünnephez tartozik, más részt pedig, mivel mint középkori szellemi termék művelődési szempontból is bir némi csekély érdekekkel. Szövege így hangzik:

Jaj szomorú gyászos óra,
Ki provokálz koczázásra,
Szávdobbantó viadala,
Diákgyermeki játékra!

Mért vigasságos életem,
Éjjeli szép éneklésem,
Időkort megjelentésem
Lón én keserves életem?

Mert midőn meg se gondoltam,
Halál mérgevel tartoztam;
Mire volt hizlaltatásom,
Nem tudtam, de csak most tudom.

Anyám mikor melegegett,
Szárnyaival fedeggett,
Hogy hozhatna ez életre,
Lett volna bár veszősémre!

Kétszer születtem világra,
Voltam sokaknak hasznára,
Időkornak megmondója,
Éjjel mindenkor óra.

Ily hasznos voltom nem néztek,
Hanem értem adtak pénzek;
Meghizlaltván, az ő ivjek
Megronta s nyíllal megölték.

Nyílak miatt lón halálom,
E világból kimúlásom;
Mire volt hizlaltatásom,
Tyukok között kodácslásom?

Börömöt úgy megliggatták,
Mint a rostát úgy csináltak,
Szegény fejemet nem szánták,
De nyilokat mind rám szórták.

Ezen ének, a mint látjuk, a kakas ajkáról van elvesse és így az egész költői felfogásról tanuskodik; az, hogy a kakas magáról, mint holtról is beszél, tán azon roppant zavarteljes rémületben találja okát, a mely a jövőt is képes a jelen helyébe tenni akkor, midőn a végső perc oly közel van, hogy szemmel látható.

A kakas-énekből kitetszik az is, hogy az ünnepen eredetileg csak a kakas szerepelt, különben említés volna benne a tyukról, vagy pedig léteznék egy tyuk-ének is. A lányok mulatsága tehát későbbi fölösleges adalék és azt a nőnem rendeltetése szempontjából egészen kárhözatni lehet. Ezen adalék nélkül tán még sokáig fönartotta volna magát a kakas-ünnep, de azzal együtt korunk szelidebb erkölcsi fölfogásánál fogva lehetlenné vált,

Ijj ereje s nyilak mérge
Börömöt megfeszegette,
Fejemet földhöz szegette,
Erömöt is mind elvette.

No borbát fonó asszonyok,
Kik csak kakaszóra vártok,
En többet nem kentemlök,
Mert engem pénzért adtok.

Ti kakasok, vigyázatok,
Diákokat a hol láttok,
Magokat elvonjátok,
Velök szembe ne szálljatok.

Kikirili az utczákon,
Kikirili a tyukokon,
Kikirili a hüvokon (padlás),
Kikirili a pajtákon.

Hallod-e te, kakas koma,
A szomszédnak jó kántora,
Nincsen nálad melódia,
Oda lett a hangos nóta.

Immár többet nem szólhatok,
Mert nyilak mérge elfojtott,
Azért rólam tanuljatok
Élök, hogy így ne járjatok.

Vasárnapi Ujság 42-ik számához 1861.

mert a gyöngéd lányka nem mulathatja magát a mostani időkben olyasmivel, a mi rokonságban áll a hóherók szerepével.

A kakas-ünnep azzal végződik, hogy a diadalmas lánykát, ki a tyukot agyonütötte, lánykátársai, a diadalmas fiut pedig, ki a kakast lötte agyon, fiutársai kíséretükkel nagy zajjal a szülői házhoz, hol a lányok tyukhussal, a fiuk meg kakashussal csaptak világraszóló vendégségét.

Zajzoni.

Irodalom és művészet.

— (A müncheni *műegylet* *mulajpát*) *Liczenmayer Sándor* fiatal hazánkfi készíti, ki jelenleg Győrött tartózkodik, állandó lakása azonban Münchenben van. E dolog annál inkább érdekel bennünket, mert a műlap tárgya: „A magyarok bejövetele a Kárpátokon keresztül“, melynek csupán tervrajzáért a művész bajor király 6 félégről érdempénzt nyert.

— (A *Gaudeamus igitur!*) *Vrabély György* Pozsonyban „Nemzeti hangosó“ című újságát német nyelven is szándékozik kiadni. Aztán mondja valaki, hogy *Vrabély* ur nem tud humorizálni! Ajánlanók *Vrabély* urnak, hogy chinai nyelven is adná ki világraszóló lapját. De hisz ezt már ugy is megtette.

— (A *Gyermekközlöny*.) *Szabó Richárd* mint szerkesztő, *Kisfaludy Atala* mint lapuladonos, s *Emich Gusztáv* mint kiadó előfizetést hirdettek a „*Gyermekbarát*“ című, hetenkint csütörtökön egy iven, borítékkal, a szövegbe nyomott rajzokkal, koronkint mellékletekkel, évnegyedenként gyermek-divatképpel megjelenő gyermekközlönyre. Ezen, irodalmunkban hézagot pótló lap ki fog terjeszkedni mindenre, a mit a gyermekek esznek, szíve és jellemének fejlesztése, nemesítése s képezése magában foglal s a mi őket mulattatja. Első száma jövő november hó első csütörtökén jelenik meg. Előfizetési ára egész évre 5 ft, félévre 2 ft 50 kr, évnegyedre 1 ft 30 kr. Az előfizetése *Emich Gusztáv* kiadó hivatalába küldendő.

— (A *P. Szathmáry Károly* „*Bujdosók*“) című két kötetes történeti regényére nyit előfizetést. A „*Bujdosók*“ hazánk legérdekeseb korszakából, a Rákóczy időről beszél, a nélkül, hogy *Jósika* „*II. Rákóczy Ferencz*“ vagy *Szigligeti* „*II. Rákóczy Ferencz*“ fogsága“ színművét ismételné. Egészen más egyének, későbbi kor és más irány körül forog. A két kötetes mű előfizetési ára 2 ft, mely okt. végeig vagy a szerzőhöz Máramaros-Szigetre, vagy a „*Családi Kör*“ szerkesztőségéhez küldendő.

— (A *Klapka György* „*Emlékiratai*“) magyar nyelven is meg fognak jelenni. A munka már sajtó alatt van, *Remellay* fordítása szerint. Kiadja *Pfeifer Ferdinánd*.

— (A *Rózságyi* „*Fertály-mágnások*“) című regénye sajtó alatt van s nov. végeig okvetlen megjelenend.

— (A *Mácsay Lukács által szerkesztett* „*Priatel ludu*“) című jó szellemű tót lap, kellő pártolás hiánya miatt f. hó végével meg fog szünni. Az egész éves előfizetők a hátralévő két óra kárpótlásul Récsi „Magyarország közjoga“ tót fordítását nyerik.

— (A *Reső Ensel Sándor*) fölkéri ivtartóit, hogy miután „*Helynevek magyarozója*“ című munkája már sajtó alatt van, az előfizetési pénzeket hozzá (lövész-utca 8. sz. a.) nov. 1-ig beküldeni sziveskedjenek.

— (A *Kmetty György tábornok* *azon műve*), melyet *Gerge* („*Mein Leben und Wirken*“ című munkájára bíralatul irt, *Huszár Imre* fordítása szerint) magyarul is sajtó alatt van.

— (A „*Fekete Leves*“) okt. 13-iki számát a rendőrség lefoglalta. A szerkesztő, míg a lefoglalt számot ki nem adják, vagy ujat nem nyomtat, előfizetőit szives várakozásra kéri.

— (A *budai népszínházban*) ma kezdetnek meg a pályázó népszínművek előadásai. Bírálok lesznek: *Dobsa Lajos*, *Kempelen Győző*, *Székelly József*, *Vadnai Károly* és a nemzeti színház egy tagja.

— (A *Szokoló Viktor* „*Honvédelet*“) czim alatt beszélyfüzért ad ki, mely *Türr* tábornoknak lesz ajánlva, ki a „*Hölgyfutár*“ szerint ez ajánlatot szivesen elfogadta.

— *Temesvárt* megjelent a „*Magyar-szent-mártoni Árvizkönyve*“ II-ik füzeté. A vizkárosult magyar-szent-mártoniak némi fölségelésére irta *Berecz Imre*. A két füzet ára 1 ft.; diszkidásban, sz. Gellért-képevel 1 ft. 50 kr.; aranyszegélylyel selyembe kötvé pedig 2 ft. A megrendelések „A magyar-szent-mártoni lelkész hivatalhoz“ (u. p. Gyertyámos) intézendők. A két füzet tartalma: A magyar-szent-mártoni árviz 1861. — *Vékony János* és családja (Történeti beszély). — A *Mirditták* vérlakodalmá (Tört. képrajz 1830-ból). A *Balkán gyöngyei* (Történeti képrajz). — Az izmaelita. — A fehér tollas levante (Tört. beszély). — *Csanád* (Tört. elbeszélés). — *Szent Gellért* (Életrajz). — *Bejefezésül sz. István ünnepe* (M.-Sz.-Mártonban 1861. — Ajánljuk e munkát nemcsak azért, mert jövedelme nemes czélra van szánva, hanem érdekes beltartalma miatt is.

Egyházi és iskola.

— (A *Érsekvárta*.) a volt rendszer által megszüntetett háromszáztályu algymnasium f. é. nov. 1-én ismét megnyitattik.

— (A *magyar kir. tudományos egyetemnél*) az új tanév november hó első napján, délelőtti 10 órakor a sz. Lélek ünnepeles segítségül hívásával s ennek elvégzése után, az egyetem nagy teremében, *Konek Sándor* ur, a jog-és államtudományi kar dékánja által, az egyetemi ifjúsághoz intézendő megnyitó beszéddel vendi kezdetét; — ugyanazon hó 2-án, mint a halottak

emlékezeti napján, délelőtti 10 órára kitűzött istenmisztetlet után, ugyanazon teremben, boldogult néhai *Markfi Samu* egyetemi volt rektor 6 nagysága emlékére, *Schopper György* hittani tanár új által gyászbeszéd fog tartatni. — A nyilvános előadások mind a négy karban november 4-én vendi kezdetüket, melyekre a beírások, a tanév megkezdése előtt három nappal, tehát október 29-én, fognak megkezdetni, és november 8-án végleg bezáratni; a mi ezennel közhírré tétetik. — Pesten, Mindszenthő 14-én 1861.

— A magyar kir. egyetem tanácsa.

— (A *Iskolai tudósítás*.) Rózsáhegy városában az ezelőtt fennállt kismgymnasium f. év november 1-én ismét életbe lép; azonban ez idén csak az első osztály nyitattik meg.

Ipar, gazdaság, kereskedelem.

— (A *10 krajczáros pénzjegyek mennyisége*.) Augusztus végeig 11 1/2 millió 10 kros pénzjegy volt kibocsátva.

— (A *Pesten magán-hajógyárt*) fognak építeni, mely egy tökéletes gépgyárral leendő összekötötésben. Ez új vállalat tetemes tökével rendelkezik. A hajógyár számára Pesten alul vásároltak helyiséget.

Közintézetek, egyletek.

— (A *Kisfaludi-társaság*.) A Kisfaludi-társaság okt. 10-i rendkívüli ülésében ismét több alapítvány lón bejelentve, nevezetesen: *Ágoston Józsefné* s *Beniczky Ödönné* sz. gr. *Kegelevich Stefania* asszonyságoké; *Bárany Pál* és *Dénes uraké*; a szarvasi casinóé. Ehhez képest a társaság alapítóinak sora következők:

Régi alapítók. Gr. *Andrássy Györgyné*, gr. *Andrássy György*, *Ballagi Mór*cz, hg *Batthyány Fülöp*, gr. *Batthyány Kázmér*, *debrecezi polgári casinó*, b. *Eötvös József*, gr. *Érdödy Kajetán*, *Fáy András*, *Fogarassy János*, *Góvay Antal*, *Kiss Károly*, *Kiss Lajosné*; *Kovács Mátyás* kanonok, *Lukács Mór*cz, *Miczky Zsigmond*, *Nagy Károly*, *Névtelen*, *Névtelen*, *pesti színeszek*, *Péchy Józsefné*, b. *Podmaniczky Ármin*, b. *Podmaniczky Frigyes*, *Rákóczy János*, id. *Schedius Lajos*, *Sopronmegye*, *Szemere Pál*, *Szóllósy Jánosné*, *Toldy Ferencz*, *Trefort Agoston*, *Viola József*, gr. *Zichy Dom. püspök*.

Új alapítók. *Antonovics Kálmán*, *Ágoston Józsefné*, *Papi Balogh Péter*, gr. *Batthyány Géza*, gr. *Batthyány Lajosné*, *Bárany Pál* és *Dénes*, *Benitzky Ödönné* szül. gr. *Kegelevich Stefania*, *Beregszászy Pálné*, gr. *Bethlen Józsefné*, *Bezerédi Istvánné*, *Bohus Jánosné*, gr. *Desseffy Emil* (200 frttal), *Egressy Galambos Sámuel*, *Emich Gusztávné*, *Emich Gusztáv*; *Eördögh Józsefné* s *Szentiványi Farkasné*, *Garay Alajos*, *Györi takarékpénztár*, *Heckenast Gusztáv*, *Hertelendy-Karácsonyi Mária*, *Holdmezővársárhelyi casino*, *Horváth Lajos*, gróf *Karácsonyi Guidó*, *Kármán Lajos*, *Kenessey Albert*, *Kiss Andrásné*, gr. *Leiningen Erzsébet*, *Lukács Györgyné* s *Tar Sámuelné*, gr. *Mikó Imre*, N.-Váradi takarékpénztár, gr. *Nádasdy Lipót*, *pesti takarékpénztár* (200 frttal) *pécsi nemz. casino*, *baró Podmaniczky Árminné*, szül. gr. *Kegelevich Emma*, *Rándolder János*, *püspök* (200 frttal), *Reményi Ede*, *Rottenbiller Lipót*, *Szarvasi casino*, *Szentandrassy Lajos*, *Stankovánzsky Imre*, *főispán*, *Szics Lajosné*, *Tomori Anasztáz*, *Valics Antalné*, *Vojnicz Tivadarné*, *Weisz Bernát Ferencz*.

A könyvtárt *Horváth Döme* ur gyarapította követjelentési beszédének egy példányával.

A társaság évlapjai számára irodalmunk örökifju veteránja, *Fáy András* tag, *Cicero* két lefordított beszédjét (*Archias* költő és *Marcellus* mellett) küldte be.

A pártolóknak járó hatvanivnyi könyvilletménybe „*Az ember tragédiája*“ című eredeti mű felvétele határozottatott. Szerzője nincs megnevezve.

Cicero összes leveleinek magyar fordítása *Fábian Gábor* urtól, három kötetben, mely még ez év folytán kerül ki sajtó alól, a *Kisfaludy-társaság* pártolása mellett jelenik meg.

A *Marczibányi-féle* jutalomért versenyző *Erzsébet-legendák* vizsgálataival megbízott bírálok beadták jelentéseiket; a pályázat eredménye a febr. 6-án tartandó közülésben lesz kihirdetendő.

Shakespeare „*VI. Henrik*“-je első részének *Kalmár Géza* ur által beadott fordításáról felolvastatván a bírálok jelentései, e jelentések alapján elhatározottatott, hogy a kézirat visszaadása mellett a bírálok jelentései a fordító uralmában közöltessenek. A kézirat és a jelentések átvétele iránt sziveskedjék *Kalmár Géza* ur az alulírottal rendelkezni.

Toldy Ferencz helytartó elnök jelentése, hogy az ujvidéki *Tököl-ünnepélyen* a *Kisfaludy-társaság* is képviselve volt, örömdetes tudomásul vétetett.

A legközelebbi rendes ülés okt. 31-dikén lesz. *Kelt Pesten*, oct. 10-dikén 1861. *Greguss Ágost.* titoknok.

— (A *Ujabb adakozások az Akademia alapítókéje nevelésére és házépítésére*.) Szathmár városa az alapítókéhez 2100, a házra 1050 ft, pécsi hangverseny jövedelme a házra 40 ft, *Szabó Lajos* gyűjtése Szügyben a házra 14 ft, szarvasi timárczéh az alapítókéhez 5 ft, a *Vasárnapi Ujs.* után a házra 12 ft, *Jeszzensky Amália* és *Irma* a házra 6 huszas, *miskolczi casino* a házra 50 ft, *Méznöki pályadíjhoz* *Verseczről* *Pesti Napló* után alapítókéhez 50 ft, hg *Lippe-Schaumburg Adolf* az alapítókéhez 1050, a házra 1050 ft, *Berecz N. János* a házra 5 ft, *Walheim János* gyűjtése Budán az alapítókéhez 67, a

háza 68 ft, Knoll József hagyatéka az alaptökéhez 100 ft, holdmező-vásárhelyi kalaposzék a háza 18 ft, Sellyéről többektől Hetényi Károly által a háza 15 ft, Marczinka ur gyűjtése a Pesti Napló után a háza 63 ft, Ajtay Sámuel gyűjtése az alaptökéhez 32, a háza 148 ft, Veszprém városa az alaptökéhez 500, a háza 500 ft, Weiss Teréz hagyománya az alaptökéhez 10 ft, Batory Gábor gyűjtése 21 ft és 2 arany.

+ (A *Gusztáv-Adolf-egylet*) mult évben Magyar- és Horvátországban 59 egyházközséget 11,449 tallérral segélyezett.

+ (Hónvédgyűlési ügy.) Bécsi hírek szerint az erdélyi udv. kancelláriához legfelsőbb parancs érkezett volna, mely meghagyja, hogy az Erdélyben jótékonyaság színe alatt alakult, de állítólag egészen más célokra irányzott honvédség-egyletek haladéktalanul, s ha másképp nem lehetne, erőhatalommal is feloszlatandók.

+ (A magyar tud. Akadémia) f. hó 14-iki ülésében Margó Tivadar, az élettan, kórtan és gyógyszer-tanára Kolozsvárt, foglalja el székét, mely alkalommal azon még eddig megoldatlan kérdést fejtette: hogy az ideg mily szorosabb viszonyban áll az izomrost összehúzó állományával, s mi történik vele az izomrost belsejében. — Ugyanez alkalommal Györi Sándor r. tag, folytatta ellenérvét Szabó József értekezése ellen, a terminologia (műszó) és nomenclatura (műnév) magyarítása tárgyában. — A titkár bemutatja Weisz „Felsőbb mennyiségtan” című munkája II-ik részét, mely bírálata kiadott.

+ (Pályázat.) A kisdédóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület részéről a pesti központi kisdédóvó-kezelési igazgatóságra pályázat hirtetetik. A pályázatokban következők kellékek kívántatnak meg: Általános nevelés-tudományi magasabb képzettség, különösen a kisdédóvás terén elméleti és gyakorlati ismeretek és képesség; ajánlatul és előnyül szolgál az e téren igazolható gyakorlati jártasság. A pályázók folyamodásukat a főnöki kellékeket igazoló bizonyítványokkal ellátva f. évi november 12-ig bezárólag az egyesület alelnökéhez t. Simon Florent urhoz (aldunasor 1/47 sz. a.) adják be. A jelentkezetteknek elméleti mind szóbeli, mind írásbeli, ugyszintén gyakorlati képzettsége és képessége fölötti vizsgálatok ugyane hó 16-án és következő napjain egy külön bizottság előtt fognak tartatni. Az igazgató javadalmi ezek: 600 fnyi évi díj, mely azonban az egyesület állapota javulásával 800 sőt 1000 ftra emelkedhetik, tüzelőfa váltásig 100 ft. és öt szobából álló szállás. A pályázatok eredménye fölött a november 30-án tartandó közgyűlés fog határozni. Pesten, oct. 14. 1861. Ürményi József elnök.

+ (A budai műegyetem eddigi igazgatója) Meyer ur nyugdíjaztatván, helyére Stoczek József tanár neveztetett ki.

+ (Kolozsvárti román olvasó-egylet) nyitottak meg e hó 1-én, Fekete János, g. e. vallásu esperes elnöke alatt.

Közlekedés.

+ (A pécs-mohácsi vasút forgalma) oly élénk, hogy az állam segélyezésére a kamatok pótlása tekintetéből nem szorul. E vállalat az évi jövedelme 567,341 ft., míg a mult évben 486,455 ftra rugott, s így az idei jövedelem-emelkedés 80,886 ft.

+ (A pesti távíró-hivatal) a régi posta-utczai 2-ik számú házból a Lloyd-épületbe költözött.

+ (Posta-igazgatók kinevezése.) A pesti posta-igazgatóságra Brielmayer Máté innsbrucki posta-igazgató, a pécsi Jägerbauer Fülöp pesti posta-igazgató; a nagyszabonyra pedig Gervay Mihály, nagyvárad-i posta-igazgató neveztetett ki.

+ (A Pest és Bécs közti gőzhajó-menetek) ez időnyre már megszűntek.

Mi újság?

+ (Pestváros tanácsa) f. hó 16-iki ülésében Horváth Károly főbíró indítványára elhatározta, feliratot intézni a Felsőházhoz, melyben a városi hatóság kijelenti, hogy a kormány törvénytelen rendeleteinek valamint eddig, ugy ezután sem fog engedelmessékedni; s ha a kormány e hatóságok még tovább is az ország törvényeivel ellenkező rendeleteket bocsátana, ezen hatóság további működésétől testületileg visszalép. A felirati javaslat Királyi Pál főjegyző tollából folyt.

+ (Kapy Ede, Pestmegye adminisztrátora.) mint a „M. O.” hitelt érdemlő kutfőből írja, Bécsbe utazott, hogy adminisztrátori hivataláról lemondjon. Azonban e hír nem valósult, mert Kapy ur azóta Pestre csakugyan megérkezett.

+ (Siremlék teleplezése) Gyulai Gaál Miklós, volt honvédtábornok siremlékét f. hó 13-án leplezték le ünneppélyesen az abonyi temetőben. Bogó Pál, tótszegi plébános tartott beszédet. A közönség a „Szózat” énekével oszlott szét.

+ (Hámori, volt honvédhadnagy) m. hó 12-én temették el Genuában.

+ (Az 1850-iki provisorium Magyarországon.) A „P. L.” levelezője szerint, bécsi kormánykörökben arról van szó, hogy az 1850-iki provisoriumot hozzák be ismét Magyarországra, de a m. udv. kancellária fennállása mellett. Hogy aztán akad-e ez utóbbi állomásra magyar ember, az a kérdés.

+ (Gyásznap Lembergben.) F. hó 15-én Lembergben gyásznap volt Fjalkowszki érsek és Kosciuszkóért, A boltok zárva voltak. A csend nem zavartatott meg.

+ (Aradmegye tisztikara) elhatározta, hogy a közbizalomra való tekintetből hivatalát még e hó végeig megtartja.

+ (Újabb tüntetés Varsóban.) Távsürgöny szerint, f. hó 15-én, Kosciusko halála évnapján, Varsóban tüntetés volt, az ostromállapot és tilalom dazára. Számos befogatás történt. A lovasság szétverte a csoportosulásokat. Halálozás és sebesülés nem fordult elő.

+ (B. Vay Miklós, volt kancellár) Pozsony város képviselő testületéhez választatot küldött, melyben többek közt ezt olvassuk: „Ha viszonyaink közt, melyek oly rögtön balfordulaton vőnek, van valami, mit szerencsének tarthatunk, az nem más, mint az irányunkban rögtönzött felállított tér tarthatlansága, mely egyszerűségi ügyeink megoldását már a közel jövőben biztosítja. — Ily elvek ellenében győznünk kell és győzni fogunk — győzni a haza, a királyi hatalom, sőt maga az uralkodóház helyesen felfogott érdekében.”

+ (A m. k. kuria döntvényei.) kihirdetésük után, Trattner-Károlyi nyomdájában azonnal sajtó alá kerülnek, s előfizetés útján megszerezhetők.

+ (Mit hazudoz a bécsi „Fortschritt”?) Ez a derék, becületes sógorlap ezt írja: „Sajátságos, hogy a német közép-iskolákba a magyar és cseh ifjak oly nagy számmal iratnak be, mint még eddig soha. A szülők e tetők indokál azt hozzák fel, hogy a hazájukban lábra kapott nemzeties irányu nevelésben nem találnak elég biztosítékot gyermekeik kiképzetésére (1) és a német nyelv elhanyagolásában veszélyt látnak a hazára háramlani (!) Szerencse, hogy a papiros nem üti pofon az embert, ha rá hazugságot ír.

+ (A bécsi cs. k. pénzverde.) 250 főből álló személynzete, mint a lapokban olvassuk, 5 hét óta aranyok vesérelve foglalkozik, és pedig hetenkint egy máza aranyból 240,000 darabot készítenek. Azért van tehát annyi aranyunk, hogy számát sem tudjuk!

+ (A városigeti fasorok) fotogenneli világitása a mult héten megkezdett. A hold tehát végre itt is disponibilitásba lőn helyezve. Mi ugyan nem voltunk szerencsésnek láthatni, de másoktól hallók, hogy az eleinte élénk első próbavilágítás később meglehetősen álmosan pislogott; azonban fölteszünk e különben jóindulatu lámpákról annyi egyszerűtetet és hivatalos buzgalmat, hogy ha majd egy kissé beletörődnek, tisztókat a hold segédelme nélkül is, a közönség teljes meglegedésére végzendik.

+ (Az elfogott Hindy Árpád ügyében) a fővárosi ifjuság három tagu követséget küldött gr. Coronini katonai főparancsnokhoz, ki a „M. S.” szerint, sajnálatát fejezte ki a küldöttség előtt Hindy Árpád sorsa iránt, melyen azonban, ugymond, nem segíthet, mitűn a fogoly, haditörvényszéki illetékesség alá helyezve, a komáromi várba szállítottat.

+ (Biharmegyébe királyi biztosul), jól értesültek állítása szerint, Petrák ur volna kinevezve.

+ (Gyorsirói tanintézet.) Murkovits, gyorsiró hazánkfa Bécsben a cs. k. helytartóságtól engedélyt nyert egy gyorsirói tanintézet fölállítására. Ez lesz az első ilyenű tanintézet a székvárosban, a mi annál nagyobb fontosságú, mert a gyorsirás napjainkban mind szükségesebbé válik.

+ (Smith O'Brien levele Magyarországról.) A „Times” a nem régiben Pesten mulatott Smith O'Brien levelét közli, mely hazánkról igen kedvezőleg nyilatkozik. „A magyarokat — így szól többek közt a levélíró — férfias, lovagias népek képzeltem, de legkevésbé sem gyaníték ily magas foku műveltséget. Nagy meglepetésemre oly magas foku tudományos műveltséget találtam, melyet Europa bármely része sem mul fölül. Nemcsak Pesten, de Magyarország legtávolabb fekvő északi vidékén is igen sok egyénnel találkoztam, kik ugy beszéltek a latint, mint saját anyanyelvüket. A felsőbb körökben mindenki beszél francziául, annyi angolul beszélőt pedig sehol sem találtam, mint Magyarországon. A magyarok ósintzen nemeslelkűek, vendégszeretők és ragaszkodók. Kitűnő mértékben bírnak minden gentlemeni kellékekkel sat. — A német civilizátorok közt bizonyosan nem egy fog találkozni, a ki e levelet olvasva így kiált föl: „Ez az én művem!”

+ (Markovics Antal), Csanádmegye első alispánja s a battonyai kerület országgyűlési képviselője, az „Alföld” szerint nem halt meg, mint a lapok általában híresztelték; sőt egészsége igen javulóban van. Örvendünk, hogy a gyászhiat megzafolhatjuk.

+ (A brassói szászok uniót kívánának.) A „Volkestimme” szerint, Brassóban a tanács és közönség m. hó 25-én tartott gyűlésében a Magyarországi unió élénk pártolás tárgya volt. Azt hiszik, hogy csak a magyarokkal egyesülés által lehetnek képesek a román törekvéseket ellensúlyozni.

+ (Ujencsozói ügy.) A „P. L.” bécsi levelezője szerint, a hadügy-miniszterium felszólította Forgách grófot, hogy az 1862-ik évi ujencsozói tást illetőleg Magyarországon közösen járjanak el. Azonban az udv. kancellár — irott jegyzékben — kijelentette volna, hogy e fölhívásnak tekintve saját állását, eleget nem tehet; a királyi parancsait mindazonáltal végrehajtandja. A levelező valószínűnek tartja, hogy arra törekessenek, hogy Forgách gróf helyébe b. Geringer, Magyarországnak egykori kormányzója, tétéssék magyar udv. kancellárrá.

+ (Az összes osztrák cs. k. lovas katonaság) ujalaku kardokat kap, mert az eddigiek cztelzeretleneknek bizonyultak be.

+ (A dohányfüst mint gyógyyszer.) Közélebb történt, hogy a budai lánchíd-fő közelében egy fiatal nő, görcsöktől meglepetve, földre rogyott. A szerencsétlen dörzsölés és ruháján való könnyítés által igyekeztek eszméletre hozni, de eredmény nélkül. Az összesereglettek közt volt a nemzeti színház egy kardalnoka is, kinek eszébe jutott, hogy ily esetben a dohányfüstöt, mint sikeres gyógyszert hallotta ajánlani; lehajolt tehát a beteghez, s orra alá párszor füstöt eresztett, mire a beteg lassankint egészen magához tért, ugy, hogy segítség nélkül képes volt tovább menni. Csak az most a kérdés: az a dohány magyar volt-e, vagy trafik?

+ (Erdélyi hírek.) A „Volksstimme” brassói tudósítója szerint, a már eddigi említettek kivül, az erdélyi kancellárságra a románok Gozsdu Manó, krassói főispánt és Papp László udv. tanácsost emlegetik. A tudósító egy titkos román conferentiáról s erre következett banquettről is emlékezik, mely Brassóban a Bécsből visszatért román küldöttség tiszteltetére adatott, s melyben 40 személy vett részt. Az első felkötés a császárt illette, ki a románok jármát, mit a magyarok raktak rájuk, letörte. A küldöttségre is történt felkötés, mint a mely az uralkodásra vágyó magyarok ármányait a Felsőház körül szétépte. E két toaszt elég arra, hogy a lakomán uralkodott szellemre következtethessünk.

+ (Biernacki, lengyel hegedűművész), pesti fölléptét egyelőre elhalasztotta, s vidékre rándult, Arad, Szeged, Temesvár és Kolozsvár városokat akarván megtisztelni látogatásával. Hiszünk, hogy mindenütt zivessen látják a Smolka által ajánlt lengyel művészt.

+ (Huber Ida), nemzeti színházunk tehetséges fiatal énekesnője, Kolozsvárra ment vendég szerepelni. Huber Károly is ugyanoda utazott.

+ (Ertesítés.) B. Podmaniczky Frigyes értesíti a képviselőház tagjait, hogy néhai Palóczy László, miskolczi képviselő és korelnök arczképét, a képviselőház f. é. jul. 10-iki ülésének 387. számú határozatához képest, f. hó 6-án a n. Muzem igazgatóságának átadta.

+ (Tom Pouce), a híres törpe, ki a pesti közönség előtt is ismeretes, egy párisi kórházban nyomorban halt meg. Egész vagyonát elvesztette, s oly inségre jutott, hogy végre egy kötéltánczos-bódében kereste minden-napi kenyérét.

+ (Hangverseny.) Blau Gyula hegedűs, Spiller A. tanítványa, ma vasárnap, d. u. 4 1/2 órakor, az „Europa” teremében hangversenyt adand, melyben a nemzeti színház tagjai közül Bognár Vilma és Hofbauer Zsófia fognak közreműködni.

+ (Szathmáry), jeles tehetségű fiatal színészt, ki nemzeti színpadunkon mint vendég, közelebb háromszor lépett föl, mint halljuk, az igazgatóság husvétra szerződtette.

+ (Neveünk!) Vrabély György „Nemzeti hangosó” című mutatványlaphoz mellékletet küldött szét, melyben „teljes czímű lett és leendő előfizetőinek” tudtára adja, hogy „kénytelen, sorsa mostohasága és a feszült körülmények állása végett lapja első számát és így tolytonlagos kiadását 1862. január második napjára elnapolni.” A „melléklet” a számos bányáság közt „Igen sürgős levelem,” című polemikus cikket is hoz. Elég lesz belőle kóstolól a felírat idézni, mely betűről betűre így hangzik: „Nagyteknélyű ráncos bőrfülvalkodott-békafealvi simplexfraterdorfi- és irigyházi, ördögös-gunyorkodó-egygyűlésgű-excellenciás-mag-gazságu-kartékony furdanes-féregféle-furfangos alacsonyású Valaky Szimplicius Kritikus ur ó cudarságos-becsületben-turkáló-nagyszerű-vitézkedő-névtelen-nemtelenségének — ott a hol tartózkodik t. i. vagy a purgatorium vagy pokol fekeke környékén a nagy Belzebub, Lucifer és fő sátny titkos elnök-ségi irodájában, saját titokdus markába és vaksi szeméi elébe furca és átkozott tiszteltül hódolattal kézbesítették.” (1) — Lehetlen jőzan észszel annyi otrombaságot egy rakásra összeírni, mennyi e „mellékletben” egybe van halmozva. És Vrabély ur azt hiszi, hogy mindez csupa színmű. Nem tudjuk, neveünk-e, vagy szánakozunk rajta.

Egyveleg.

+ (Gyógyász a marhavész ellen.) Tiszában is kiűtvén a marhavész, egy tapasztalt gazda ajánlatára az ugynevezett „Seehoffer-balsammal” gyógyították a beteg marhákat, melyek erre egy lábíg mind kigyógyultak. Az orvoszerrel való bánás következő: Midőn a gazda észreveszi, hogy a marha nem eszik, szomorú lesz, nem kérődzik, testén elveszti a száj simaságát, szóval a betegség első időszakában; azonnal egy üveg „Seehoffer-balsamot” öntessen a beteg marha szájába — borjanak csak felét — másnap ismét egyet, és így négy nap egymásután. Már a második, harmadik adagnál tapasztalni fogja, hogy a láz szűnik; a beteg marha ugyan még nem eszik, de sokkal jobban van. Eledele répa, krumpli, és ha lehet, zöld takarmány legyen; itala forrázott lisztes korpás víz lágymelegen. A balsam ne legyen hamisított.

+ (Az európai koronák régisége.) Legrégibb az angol korona, mely 827-ből való; ezt követték 843-ban a német és francia korona; 1000-ban a spanyol, lengyel és magyar; 1015-ben a dán, 1139-ben a svéd és portugall; 1701-ben a porosz; 1720-ban a szárd; 1721-ben az orosz; s 1739-ben a két sziciliái. A római birodalomból 5 korona támadt. 1804-ben az osztrák és bajor; 1805-ben a württembergi; 1806-ban a szász; 1814-ben a hannoverai; 1815-ben a németalföldi; 1831-ben a belga; 1832-ben a görög.

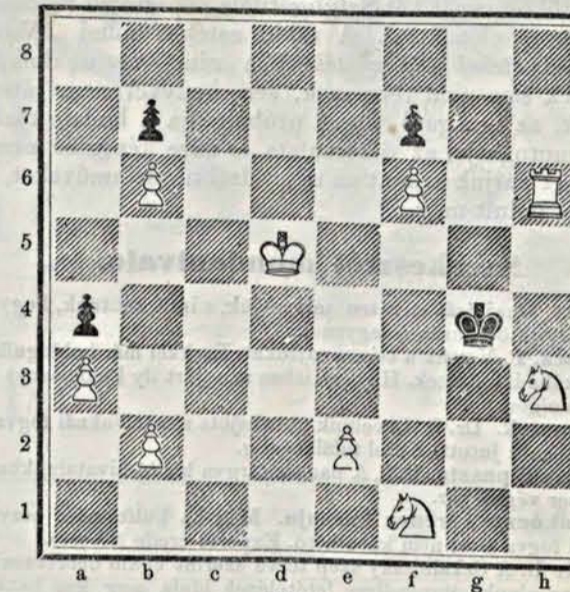
+ (Halálozások a vasutakon.) Kiszámították, hogy vasuton Angolországban 556,000 utas közül hal meg I. Franciaországban 1,950,000 közül, Belgiumban 8,860,000 közül, s Poroszországban 17,500,000 közül I. E szerint Angolországban legveszedelmesebb a vasutoni utazás, ott történik legtöbb ily szerencsétlenség.

+ (Egy amerikai szolgáló igényei.) Egy amerikai újság a következő párbeszédet közli, mely egy szolgáló kereső nő s egy kandidált szolgáló közt történt: Szolgáló (a pamlangon ülve): Ugy hallom, hogy ön szolgálót keres. — Nő: Igen. — Szolgáló: A konyha gázzal világitatik? — Nő: Igen. — Szolgáló: Vannak szőnyegek a cselédszobában? — Nő: Igen. — Szolgáló: Van inas, ki tüzet rak és cipőt tisztít? — Nő: A tüzrakás és cipő tisztítás a szolgáló tiszte. — Szolgáló: Már ez nagy baj. Azonban ön háza nekem tetszik, a konyha kényelmesnek látszik, tehát kész vagyok belépni. Havi

díj 9 dollárt kívánok, mert kevesebbért sohasem dolgozom. — Nő: De egy kérdést kell tennem: Tud-e zongorázni? — Szolgáló: Ahhoz nem értek. — Nő: Hja! akkor nem használhatom.

SAKKJÁTÉK.

95-ik sz. feladvány. — Weisz J. A. tanártól (Budán). Sötét.

Világos. Világos indul, s 4-ik lépésre matot mond.

A 90-ik sz. feladvány megfejtése. (Wilmers Rudoltól Bécsben.)

Világos.	Sötét.
1) V d 3 - b 5	F h 4 - g 5
2) H e 6 - e 7	F e 8 - b 5
3) H e 2 - g 3	K h 5 - h 4
4) H e 7 - g 6	

Helyesen fejtették meg. Veszprémben: Fülöp József. — Leessen: báró Meszóna István. — Pesten: Cselkó György. — Poroszlón: Nyilas Alajos. — Parabutyban: Rothfeld József. — B. Újvárosban: Kovács Lajos.

Nemzeti színházi napló.

Péntek, okt. 11. „Rózsa és Rózsika.” Vigjáték 4 felv. Birch-Pfeifer Saroltától, magyaritá Fényes Lajos. Ez érzélgős, siró-rívó darab is érdemele már annyi kíméletet, hogy valahára örök nyugalomba helyeznek. Vagy talán azért hozzák színre még mindig, hogy lássa a közönség (mely szittal épen nem fuladozott a nagy szorongás miatt) hogy minők azon darabok, melyeknek irodalmi becse az O fokon áll. Magyarra áttétele által, mig egyrészt ki lőn vetkőztetve eredetiségéből, másrészt nem igen sikerült a fordítónak, a magyar közönség szája izéhez alkalmazni. Jávor Margitot Szathmáryné adta, s a mi jó igyekezeti játékból leginkább kitűnt, az egy sikoltás volt, mitől a gyengébb idegtekét ugyancsak megijedhetek. Lendvainé Rózsika szerepében megnevezette a közönséget — sirásával Komáromy Lajos, kolozsvári színész, ezuttal mint vendég utolszor lépett föl Pille-Bódog szerepében, és ügyesen játszott. Legjobb volt Prielle Kornélia, Rózsa szerepében.

Szombat, okt. 12. „Észak csillaga.” Opera 3 felv. Meyerbeertől. Az előadás öszvevágó, szabatos volt. Hollósy-L.-né „Katalin”ja ma is elragadta a közönséget. Kőszeghy igen jelesen énekelte farszto szerepét. Ellinger szép, erős hangját ezuttal kellőleg mérsékelte. Markovics Ilka „Praskovia” szerepében csinos énekével tapsokra tett szert. Benza igen jól mulattatott. A színház színig megtelt.

Vasárnap, okt. 13. „A kísértet.” Eredeti népszínmű 3 felv. Szigettil. Szigeti mint „Sas István” kitűnő volt. „Fodrák Mihály” szerepében Szathmáry Károly próbálkozott, ki mint vendég, ezuttal utolszor lépett föl. Sok ügyességgel játszott, a nélkül, hogy elődét Szerdahelyit el tudta volna feledtetni. Lendvainé jó „aranyos leányzó.” Tóth József páratlan „molnár-mester.”

Hétfő, okt. 14. „Brankovich György.” Szomorujáték 5 felv. Obernyik Károlytól. Egressy, vidéki vendégszereléséből visszatérván, ma lépett föl először, a czimszerepben, melyet kitűnő művészettel szokott adni.

Kedd, okt. 15. „Don Juan, vagy: a küszobor-vendég.” Opera 2 felv. Mozartól.

Szerda, okt. 16. „Angyal és daemon.” Vigjáték 3 felv. Csütörtök, okt. 17. „Az elisonzó leány.” Operette 1 felv. Offenbachtól. „A festész álamképe.” Ballet 2 felv.

Budai népszínház.

A lefolyt héten igen tarka játérend uralkodott a népszínházban. Pénteken (okt. 11.) második díjmentes előadásul, roppant közönség jelenlé-

tében, ügyesen összeállított egyveleg adatot, melynek részletei komolyak és tréfások valának, u. m. „*Matyás király halála*“ Szigligeti drámája után; jelenetek a „*Pünkösdi királynéből*“ és a „*Peleskei notáriusból*“, záradékul „*Pannonia diadala*“ jól sikerült, görög tüzi allegoria. Másnap ez előadás kisebb közönség előtt ismételtetett. Vasárnap ismét roppant közönség. A „*Ludas Matyi*“ című régi népszimű adatot, új átdolgozással. Sok bohóság, tréfa, jó kedv és zajos tetszés. A színpadon sok jó igyekezet. Hétfőn és esütőtökön ismét két Szigligetiféle népszimű: „*Zsidó*“ és „*Széköt katoná*“ — jó előadással. A többi estékét holmi „*Notredamei toronyőr*“ és „*Kronsteini harcjáték*“-féle rém- és unalomdrámák töltötték be, melyek sem nem tetszenek, sem kedvvel nem játszatnak. Hanem, úgy látszik, az igazgató, végig próbálgatja a budai közönség gusz-tusát; s végig mutogatja, az ő társulata is mire képes és nem képes. Jól teszi. Hanem azért várjuk azokat az új eredeti népsziműveket, melyek előadása e napokban indult meg.

Szerkesztői mondanivaló.

5805. **Darány.** Ohajtását szívesen teljesítjük, s intézkedtünk, hogy jövő hó közepéig a kívánt példányok ön kezében legyenek.
5806. **Losonc.** P. Vettük a csinos rajzokat. Ezekkel már boldogulhatunk, a mint-hogy azonnal munkába is vétettek. Ha első ízben mindjárt ily küldeményt kapunk, eddig rég tal vagyunk a dolgon.
5807. **Sárospatak.** Dr. S. Leveleink „közbejött akadályoknál fogva“ elkésett; de eddig bizonyosan kézhez jutott. Közel találkozásig.
5808. **Bessenyői pusztá.** B. S. A panasz tárgya kiadó-hivatalunkban elintéztetett. A két lap december végéig jár.
5809. **II. Rakóczy Ferencz buesuja.** Még ha külfömrá nézve tökéletesebb volna is, tárgyánál fogva most nem közelíthető. Experto crede Alberto.
5810. **Fekete L.** A Szkalnitsky szép terve szerint épülő debreczeni színház rajzát bírjuk, s mielőtt az alapkö ünnepélyes letételének ideje meg lesz határozva, azonnal közölni fogjuk. Követni fogja a pesti redout gyönyörű épületének rajza. Ez utóbbi valódi díszes lesz a pesti Duna-partnak. Mint eddig is tapasztalhatta ön, a hazai építéset fejlődéséért, haladását folytonos figyelemmel kísérjük, s igen örvendünk, ha szerény közönségünk által is e téren a jó ízlést és ismereteket terjeszthetjük. Közelebb egy derék új falusi iskola rajzát fogjuk hozni.
5811. **Privígye.** A. Gy. A város határában talált római és magyar régi pénzeket vettük s a n. Muzeumnak át fogjuk szolgáltatni. A tudósítást közelebb.
5812. **Éjti ábránd.** Szép alapeszme; a verselésben könnyűség, — de a compositio zavart, a kivitel gyöngye. Minő erőtetett, természetlen kép p. o. midőn a hulló csillagról azt mondja: „*Ez hazámnak lelke!*“ Még ha fölfelé futna, úgy csak meg lehetne valahogy engedni.

5813. **Reménylünk.** A versesómvlasásától elment a kedvünk, a mint mindjárt az első versszakban e nyelvtani szörny-rimet olvastuk: „... a szép haza, ... már elkárhoza!“ Ha elriasztott jóakaratumk visszakerül, majd talán még tovább lapozgatunk a küldeményben. Addig is boldog új esztendő!
5814. **T. tudósítónknak a vidéken.** Kérjük önöket, hogy az adó-exekutiókat illetőleg csupán csak *tények* előadására szorítkozni, s az illető észrevételek megtételét a kegyes olvasóra bízni sziveskedjenek. Így kívánja azt most a felettünk uralgó fátum. — Különbö volt alkalmunk, ez új találmányval szembe is megismerkedni. Épen midőn e sorokat írogattuk, állított be a Vasárnapi Ujság kiadói hajlékba egynehány szoronyos praenumerans, reklamálván az elmaradt számokat. Majd csak eligazítjuk velök is a dolgot. Addig is papírosban és nyomdai festékben nem láthatnak ott szükseget, — a a szomszédban van az „*Üstökös*“ a ki mulatságairól is gondoskodhatik

HETI NAPTÁR.

Hó-és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör.-oros naptár	☉ Nap-kelet nyug.	Izraelit. naptár	☾ Hold-kelet nyug.
Oktober					
20 Vasár.	F 22 Vendel	F 21 Ve	6. p. 6. p.	March.	6. p. 6. p.
21 Hétfő	Orsolya szüz	Vidor	6 27 5 16	8 A 17 Pela	5 26 8 15
22 Kedd	Mör p. Kord	Mör Alo	6 29 5 17	9 Jakab	5 59 9 17
23 Szerda	Kapiszt. Ján	Szever	6 31 5 0 18	10 Eulampiu	6 41 10 17
24 Csütör.	Ráfael főang	Ráfael	6 32 5 58	11 Fülöp	7 30 11 9
25 Péntek	Krizanthus	Kriz. Dá	6 33 5 57	12 Probus	8 17 11 53
26 Szomb.	Dömöt. vért.	Dömöt.	6 35 5 55	13 Karpus	9 35 0 33
		14 Naz. Gerg.	6 36 5 53	14 Naz. Gerg.	10 43 1 5

Holdnegyed: ☾ Utolsó negyed 26-án 11 óra 10 perczkor éjjel.

TARTALOM.

Máté István, néptanító (arckép). — A történet olvasásakor. *Dalmady Győző.* — A debreczeni kastély (folytatás). *Jókai Mór.* — Pestről a középponti Kárpátok felé és vissza (folytatás, képekkel). — Hévmérő. — Madártanya északon. — Bönögészet az élet és tudomány mezéjén. — Erdélyi magyar levelek a XVII-ik századból. — *Tárház: A kakas-ünnep Hétfaluban. Zajzóni.* — Irodalom és művészet. — Egyház és iskola. — Ipar, gazdaság, kereskedés. — Közintézetek, egyletek. — Közlekedés. — Mi újság? — Egyveleg. — Sakjáték. — Nemzeti színházi napló. — Budai népszínház. — Szerkesztői mondanivaló. — Heti naptár.

Felölös szerkesztő **Pákh Albert**: (lak. magyar-utca 1. sz.)

Évnegyedre 2 ft. 50 kr. **Két lap együtt!!** **Fél évre 5 forint.**
Előfizetési fölhívás

Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok
1861-ik évi utolsó negyedére.

Előfizetési föltételek:

(Buda-Pesten házhoz hordatva, vagy postai bérmentes küldéssel)

évnegyedre, azaz: október—decemberre 2 ft. 50 kr.
félévre, azaz: október—mártiusra 1861—1862 5 „ — „

Csupán
Vasárnapi Ujság
félévre 3 ft.
évnegyedre 1 ft. 50 kr.

Tíz előfizetett példányra egy tiszteletpéldány.
A pénzek bérmentes küldése kéretik.
Az 1861. évi II. félévi folyamból teljes számu példányokkal még folyvást szolgálhatunk.

Csupán
Politikai Ujdonságok
félévre 2 ft. 50 kr.
Évnegyedre 1 ft. 25 kr.

A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok kiadó-hivatala Pesten,
egyetem-utca 4-ik szám alatt.

Kiadó-tulajdonos **Heckenast Gusztáv.** — Nyomtatja **Landerer és Heckenast,** egyetem-utca 4. szám alatt Pesten 1861.

A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében 1 1/2 iven jelenik meg. Előfizetési díj Buda-Pesten házhoz küldve vagy postai uton külön a Vasárnapi Ujságra félére 3 ft., a Politikai Ujdonságokkal együtt 5 ft. újpénzben. — Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-hivatalához (Pest, egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó. (Szerkesztőségi szállás: magyar-utca 1. szám.)

Pestről a középponti Kárpátok felé és vissza.

(Folytatás.)
XV. *Selmecz, sept. 12-én, 1860. Óvár,* mit tegnap a sötétség és sűrű esőzés miatt nem láthatunk, az idézett „M. Természetbarát“ füzeté szerint már régi bányatelep. Ugyanis 1006-ban már mint réz- és ezüstbánya ismeretes volt. S ime most is érc-olvaszdákkal, zúzdákkal és hámorokkal van körülveve. A hegy-szülte patakok vízvezetékekre oszlanak, miből csak hamar észrevesszük, hogy az ipar itt szép virágzásnak örvend. E szük völgybe nyílik *Urcölgye* is, mely maga évenkint 3 mázsa ezüst-és tömérdek rézzel kedveskedik. Tovább *ahermancezi* völgy torkolatát pillantjuk meg, hol a híres gőzpapírgyár egész nagyszerűségében működik. Itt huzalgár, ott ércválaszdák, amott faszállító vízrekeszekkel találkozunk, melyek mindinkább azon meggyőződésre bírják az észlelőt, hogy Zólyommegye iparunk jeles képviselője. Itt kő, fa, víz, szóval minden tőkésítettik, mely aztán dús kamatokat hoz — a külföldnek! Sic vos non vobis!
Ily iparépületek sorai között *Besztercsebánya* falai körébe

jutánk. A nap első sugaraival mi is üdvözlök e fölföldi csinos — mintegy 12,000 lakossal bíró — városunk szép épületeit, melyek között különös figyelmet gerjeszt a nagy kiterjedésű püspöki lak, az aránylag csekély külsejű székesegyház, a nagy plebániái templom s főleg a hozzákapcsolt góth egyház, melynek rajzát közelebb hozandjuk; művészi keresztelö-medenczéjét a Vas. Ujs.

Selmeczi kalvária.

1858. 14. sz. rajzban is bemutatá már. Mögötte terül egy félig rombadülő épület, melynek egyik ajtaja fölött egymárványlapon a fölírás már szinte olvashatlan; sebtiben tehát csak az évszámot jegyzém föl, mely *MDL*, mit 1412-nek vélek olvasandónak. — Ezen épület a vár főresztét képezé, melyben *Matyas király* is nejevel, *Beatrix*szal lakhatott, minthogy e városban gyakran és szívesen mulatott. Nem ártana, kessé több figyelmet fordítani ez épületre, annyival inkább, minthogy kétségkívül itt tartattak több ízben az országgyülések, *Bethlen király*lyá választása stb. Föltünő, hogy e vár hajdani sorsáról e város még tisztelb lakói sem tudtak részleteket mondani!
Diszes az ezen épületek előtt levő sétány és az avval szemben álló katholikus gymnasium épülete, mely hazánk legszép-